

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІВЕНТ-ІНДУСТРІЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЇ
ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА**

Кваліфікаційна робота другого (магістерського) ступеня вищої освіти

**СВЯТКОВО-ОБРЯДОВА ПРАКТИКА : УКРАЇНСЬКИЙ
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»

Спеціальність – 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»

Виконала:

здобувачка вищої освіти II курсу,
спеціальності 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності

Таборовець Анна Сергіївна

Науковий керівник:

доктор культурології, професор

Виткалов Сергій Володимирович

Рецензент: заслужений працівник культури України,
заступник директора КЗ «Рівненський ОЦНТ» РОР

Феодосій Феодосійович Васечко

Рівне – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ СВЯТКОВО-ОБРЯДОВОЇ КУЛЬТУРИ В РЕГІОНІ.....	14
1.1. Святково-обрядова культура крізь регіональний вимір	14
1.2. Історіографія та джерельна база дослідження	24
Висновки до розділу 1	33
 РОЗДІЛ ІІ. СВЯТКОВО-ОБРЯДОВА ПРАКТИКА РЕГІОНУ ПОЛІССЯ	
В СИСТЕМІ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ.....	35
2.1. Загальна характеристика святково-обрядового календаря регіону Полісся	35
2.2. Форми підтримки практики в регіоні в історичній ретроспективі	49
Висновки до розділу 2	57
 РОЗДІЛ ІІІ. СВЯТКОВО-ОБРЯДОВА ПРАКТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ	
УПРАВЛІНСЬКОГО СЕГМЕНТ	59
3.1. Нові підходи до організації та управління соціокультурним середовищем	59
3.2 PR-технології та інші форми популяризації культурної спадщини	
народознавчого спрямування в системі духовної практики регіону Полісся	67
Висновки до розділу 3	75
 ВИСНОВКИ	77
 СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	81

ВСТУП

Святково-обрядова практика в українському регіональному вимірі виступає важливим складником духовного та культурного життя народу. Вона формується на основі багатовікових традицій, що вбирають у себе як дохристиянські, так і християнські елементи, і зберігається завдяки постійному відтворенню в щоденній культурі. У сучасних умовах відродження національної свідомості, посилення регіональної ідентичності та водночас інтенсивної глобалізації вивчення цього явища набуває особливої актуальності. Обрядові практики регіонів України демонструють неповторне поєднання етнокультурних пластів, які залишаються важливими для підтримання соціальної єдності, передачі духовних цінностей та формування відчуття належності до спільної історичної традиції. Науковий інтерес до проблематики святково-обрядових традицій завжди займав помітне місце у вітчизняних етнологічних і культурологічних студіях. Дослідження Дмитренка А. дозволяють відтворити процес становлення методики етнографічних студій Волині та Полісся наприкінці XIX – початку XX століття, що стало важливим етапом у закладенні основ наукового підходу до вивчення регіональних культурних практик [7].

Водночас робота Гримашевич Г. показує, як діалектний текст відображає особливості побуту поліщуків і стає матеріалом для реконструкції ментальних і поведінкових моделей [5]. Важливим джерелом узагальнення накопичених знань є навчальний посібник Ковальчука В., у якому комплексно подано етнокультурну спадщину Полісся, включно зі святковими традиціями та їхнім значенням для локальної ідентичності [4]. Серед сучасних досліджень особливе місце займають праці, що висвітлюють конкретні прояви святково-обрядової культури у різних регіонах. Наприклад, Козек М. детально аналізує великодні практики буковинської Гуцульщини, в яких зберігається духовна глибина і багатство символів, що визначають особливий ритм культурного життя громади [11]. Праця Конобродської В. присвячена поховальній і поминальній обрядовості Полісся, завдяки чому

простежується тяглість архаїчних елементів та їхня адаптація до сучасності [12]. Локшук І. у своїх студіях звертає увагу на текстильні традиції Рівненського Полісся, які, хоча й належать до сфери матеріальної культури, безпосередньо пов'язані з обрядовими контекстами і унаочнюють тісний зв'язок між побутом та святковістю.

Подібних питань торкаються й Виткалов С., Лучинська Л., Богійчик С. («Культурний потенціал Гуцульщини і форми його презентації у сучасних умовах» та «Соціокультурний потенціал Яворівщини в структурі сьогодення») [17], в дослідженнях яких регіональний сегмент у позиціонуванні конкретної локації посідає помітне місце.

Значним напрямом сучасних досліджень є увага до трансформації архаїчних форм у новітньому вимірі. Литовченко В. разом з Українським центром культурних досліджень приділяє увагу традиційному бортництву Полісся, розглядаючи його не тільки як ремесло, а й як культурну практику, що поєднує у собі світоглядні й обрядові компоненти [16]. Лапінкоцька К. у публікації про мацик демонструє як традиційна страва може стати елементом нематеріальної спадщини і водночас ресурсом для репрезентації регіону на державному та міжнародному рівнях [14]. Дослідження Лепкого М. та Левчука О. розкривають гастрономічний туризм як нову форму популяризації традицій, що надає культурній спадщині практичного значення у сучасному соціально-економічному житті [15]. Важливим є також розгляд святковості через призму сучасних культурних ініціатив. Фестиваль «Зелене купало в літо упало», висвітлений у матеріалі Авдєєнко Ю. та Коломис М., засвідчує, що народна творчість і ритуальні практики здатні відроджуватися у нових формах, стаючи осередками колективної пам'яті й джерелами громадського об'єднання [1].

У сучасних умовах особливу увагу привертають дослідження, що поєднують культурологічний і суспільно-політичний вимір. Праця Гудзенка О. підкреслює значення духовних пошуків та самопізнання в умовах цифрової трансформації суспільства, що безпосередньо впливає на процес

відродження й популяризації національних традицій [6]. У статтях Жуковського О. та Печерського О., Іваниська С. й Кузнецової Л. простежується, як музеї стають платформами для збереження та репрезентації обрядової культури навіть у період війни, виконуючи роль інституцій, що забезпечують не лише охорону, а й публічне відтворення традицій [8]. У цьому аспекті простежується зв'язок святковості з ширшими процесами культурної стійкості та соціальної консолідації. Актуальність вивчення святково-обрядових практик у регіональному аспекті України полягає у можливості простежити тяглість культурної пам'яті, відтворення локальної ідентичності та водночас розкрити механізми адаптації традицій до нових умов. Дослідження цього феномену дає змогу зрозуміти, як архаїчні форми набувають сучасних сенсів, як вони перетворюються на ресурси культурної політики, регіонального розвитку та духовного відновлення. Вивчення святковості не обмежується історичною реконструкцією, воно охоплює і сучасні прояви, у яких віддзеркалюється потреба суспільства в єдності та тяглості культурних смислів.

У результаті аналізу наукових праць і публікацій можна стверджувати, що святково-обрядова культура в Україні залишається одним із найважливіших механізмів збереження ідентичності та водночас є підґрунтям для розвитку нових соціокультурних практик. Вона поєднує історичні витоки й сучасні інновації, утворюючи унікальний характер регіональних традицій та їхнє значення для загальнонаціонального культурного простору.

Метою дослідження є виявлення особливостей святково-обрядової практики українців у регіональному вимірі з подальшим з'ясуванням її значення для формування національної ідентичності, забезпечення культурної спадкоємності та консолідації суспільства.

Об'єкт дослідження – святково-обрядова культура українського народу, як цілісне соціокультурне явище.

Предмет дослідження – святково-обрядова практика українців у її регіональному аспекті, різноманіття форм, символіки та функцій традиційних свят і обрядів у різних історико-культурних регіонах України.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасні теоретико-методологічні підходи до дослідження святково-обрядової культури в регіональному контексті, визначити основні концептуальні моделі, функції та структурні компоненти обрядової практики на основі актуальних етнологічних, культурологічних та музеєзнавчих джерел.

2. Розглянути історико-культурні особливості календарних та позакалендарних обрядів українського Полісся, ідентифікувати їх регіональні специфіки, символічне наповнення, ритуальні дії, музично-хореографічні та гастрономічні елементи.

3. Обґрунтувати трансформаційні процеси святково-обрядової практики під впливом соціальних, економічних та культурних чинників сучасності, включно з урбанізацією, глобалізаційними тенденціями та медіа-комунікаціями.

4. Оцінити соціокультурну роль святково-обрядових практик у формуванні локальної та національної ідентичності, підтримці культурної пам'яті, консолідації спільнот та інтеграції традицій у сучасні освітні, музейні та культурні практики.

5. Сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо збереження, популяризації та інтеграції обрядової спадщини у системи культурної політики, музейної діяльності та громадських ініціатив із використанням PR-технологій, фестивальних форматів та інтерактивних програм.

Теоретико-методологічна основа ґрунтується на комплексному підході, що поєднує етнологічну, культурологічну та музеєзнавчу перспективи. Теоретичною основою є концепції соціокультурної функції обрядів, запропоновані сучасними вітчизняними та закордонними дослідниками, що визначають обряд, як системну форму передачі культурного досвіду, що включає ритуальні дії, символічні елементи,

музичне та художнє оформлення, та комунікативні, виховні функції. Методологічно дослідження спирається на принципи системності, історизму та регіональної специфіки. Системний підхід дозволяє аналізувати обрядову практику, як цілісну соціокультурну систему, що включає календарні та позакалендарні обряди, їх структуру, функції та взаємозв'язки з іншими культурними явищами. Історичний підхід забезпечує відтворення розвитку обрядової практики, її трансформації та адаптації у різні історичні періоди. Принцип регіональної специфіки підкреслює важливість врахування природних, соціально-економічних та етнокультурних особливостей

Методологічно дослідження здійснювалося на основі комплексного методу, який поєднує кількісні та якісні підходи та забезпечує системний, регіонально орієнтований та міждисциплінарний аналіз святково-обрядової практики Полісся. До застосованих методів належать етнографічний аналіз джерел та польових матеріалів, що передбачає опис календарних та позакалендарних обрядів, символів, музичних та хореографічних елементів. Історико-архівний метод, спрямований на відтворення розвитку обрядової практики та виявлення трансформаційних процесів. Порівняльний метод, який дозволяє зіставляти обрядові практики Полісся з аналогічними явищами інших етнокультурних регіонів України. Критичний аналіз джерельної бази, що включає сучасні наукові публікації, архівні матеріали, етнографічні описи та музейні колекції. Метод інтерпретації символів, що забезпечує розкриття семантичного та культурного значення обрядових дій та атрибутів. Використання методів дозволяє інтегрувати історико-культурний, соціологічний та управлінський аспекти дослідження, забезпечуючи комплексне й глибоке осмислення святково-обрядової спадщини українського народу.

Джерельна база дослідження охоплює широкий спектр наукових, довідкових та етнографічних матеріалів, що відображають історію, розвиток та сучасний стан святково-обрядової культури українського народу. Передусім вона ґрунтується на працях класиків української етнографії та

фольклористики, які заклали підвалини для системного вивчення обрядовості: М. Костомарова, П. Чубинського, М. Сумцова, І. Франка, Ф. Колесси. Ці автори зібрали та опрацювали значний корпус народних пісень, обрядових текстів та описів звичаїв, що дозволяє простежити генезу та функціонування традицій у різних регіонах України. Вагоме місце займають дослідження XX століття, зокрема праці таких учених, як В. Гнатюк, К. Квітка, О. Потебня, а також сучасних етнологів та культурологів, Н. Зелінської, Г. Скрипник, О. Курочкіної, Л. Артюх, котрі розвивають підходи до аналізу календарної та родинної обрядовості, їхніх символічних структур та соціальних функцій. У працях цих авторів представлено як загальноукраїнське бачення, та докладні регіональні студії, що є важливим для розуміння локальних відмінностей та специфіки святкової практики.

Важливим сегментом виступає періодика етнографічні збірники, наукові журнали з історії культури, соціальної антропології та фольклористики («Народна творчість та етнографія», «Етнічна історія народів Європи», «Українознавство» тощо). У них публікуються сучасні дослідження, що висвітлюють трансформацію святково-обрядової традиції під впливом глобалізаційних процесів, урбанізації та цифровізації культурного середовища. Окрему групу становлять сучасні міждисциплінарні студії, що поєднують етнологію з культурологією, соціологією та психологією релігії. Вони дозволяють комплексно осмислити святкову культуру, як механізм збереження колективної пам'яті, інтеграції спільнот та підтримки ідентичності в умовах суспільних трансформацій та воєнних викликів.

Теоретичне значення цієї магістерської роботи полягає у розробленні наукового підходу до аналізу святково-обрядових практик як невід'ємної складової української культури та регіональної ідентичності. На основі критичного опрацювання етнографічних, культурологічних та філологічних досліджень сформовано цілісне бачення того, як святковість функціонує у різних частинах України та які чинники визначають її трансформацію.

Дана робота розширює наукові уявлення про природу обрядовості, поєднуючи історичний і сучасний зрізи, що дозволяє розглядати традицію не як застиглий феномен, а як динамічну систему, що зберігає зв'язок із минулим і водночас набуває нових форм у сучасному культурному просторі. Важливим теоретичним результатом дослідження є систематизація напрацювань українських авторів, які у різні роки приділяли увагу ритуально-святковим практикам. Праці Дмитренка А., Ковальчука В. та Конобродської В. окреслили історико-методологічні засади вивчення регіональних традицій, тоді як студії Гримашевич Г., Козек М. і Локшук І. розширили уявлення про культурну семантику святковості у побутовому та мистецькому контекстах. Узагальнення цих підходів у межах роботи створює основу для поглибленого аналізу символічного та соціального значення обрядів. Особливої ваги набуває включення до аналізу сучасних викликів, пов'язаних з війною та цифровізацією. Праці Жуковського О. і Печерського О., Іваниська С. та Кузнецової Л. показують, що музеї, як інституції, стають осередками збереження і відтворення святково-обрядових практик навіть у кризових умовах. Такий підхід поглиблює теоретичне розуміння ролі культурних інституцій у збереженні нематеріальної спадщини та формує підґрунтя для подальших досліджень стійкості культури в умовах воєнних потрясінь. Дослідження Гудзенка О. доповнює цю перспективу, адже воно підкреслює значення духовних пошуків та національної самосвідомості.

Практичне значення роботи полягає у формуванні науково обґрунтованих підходів до збереження, популяризації та інтеграції святково-обрядової культури Полісся у сучасне соціокультурне середовище. Результати дослідження можуть бути використані у музейній практиці для організації тематичних експозицій інтерактивних програм, у культурно-освітніх проектах та локальних фестивалях, а також у системі культурної політики для формування регіональних стратегій збереження нематеріальної культурної спадщини. Цей матеріал буде цікавим і для системи підвищення кваліфікації працівників культури і освіти.

Наукова новизна роботи ґрунтується у комплексному аналізі святково-обрядової культури Полісся, що здійснено через поєднання історико-культурного, соціологічного та управлінського аспектів. Вперше систематизовано календарні та позакалендарні обряди регіону з виділенням їх структурно-функціональних особливостей, символічного наповнення та соціокультурного значення. Проведено аналіз трансформацій обрядової практики в умовах сучасних соціокультурних змін, включно з урбанізацією, глобалізаційними процесами та медіа-комунікаціями. Розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо інтеграції традиційної обрядової культури у музейні та освітні програми, культурно-освітні ініціативи та регіональні стратегії культурної політики, що сприяє збереженню нематеріальної спадщини та формуванню локальної та національної ідентичності.

Апробація дослідження здійснювалася на практичних заняттях під час здобуття професійної освіти на спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства РДГУ. Сюди входила й **публікація 2 статей**:

- **Таборовець А.С., Виткалов С.В.** Інституційні та організаційні моделі підтримки святково-обрядової традиції Полісся в історичній динаміці України. *Вісник Маріуполь. держ. ун-ту: наук. зб.* Вип. 29. Маріуполь (Київ), 2025. С. [с.], фаховий науковий збірник категорії «Б» (у друці).

- **Таборовець А.С.** Регіональні особливості обрядового хліба Полісся і Поділля. Музей як центр освіти і науки: зб. наук. доповідей і статей. Переяслав: НІЕЗ «Переяслав». Переяслав : НІЕЗ, 2025. С. [с] (подано до друку), а також **виступів на всеукраїнських та міжнародних конференціях**:

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», Рівненський державний гуманітарний університет – святково-обрядовий комплекс регіону: стан і перспективи функціонування. *Звітна наук. конф. аспірантів, докторантів та науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти.* За 2024 р. Рівне: РДГУ, 2025. С. 74 [93 с.].

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», Рівненський державний гуманітарний університет – Традиційно-побутова практика українців крізь призму фахової вищої освіти. *Філософія культурно-мистецької освіти: IV всеукр. наук.-практ. конф., 27-28 берез. 2025 року, КНУКіМ: Програма. Київ, 2025. С. 14 [24 с.].*

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», Рівненський державний гуманітарний університет – Культурно-дозвіллева діяльність у регіональному її вимірі: специфіка організації нових культурних практик. *Культурно-мистецькі практики і процеси в дискурсі сучасного наукового діалогу: Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, КНУКіМ, 20-21 берез. 2025 року: Програма. Київ, 2025. С. 21 [25 с.].*

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», Рівненський державний гуманітарний університет – Менеджмент соціокультурної діяльності в сучасній практиці і його відмінності від традиційних управлінських аспектів. *Музей як центр розвитку культури і науки: III міжнар. наук. інтернет-конф., м. Переяслав, Національний ІЕЗ «Переяслав»: Програма. Переяслав, 2025. С. [с.]. подано до друку.*

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», Рівненський державний гуманітарний університет – Управлінські сегменти в системі організації освітнього простору: V Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасні соціокультурні процеси: філософсько-аксіологічний дискурс»: м. Полтава, 12 листоп., 2024 р. / Полтавський НПУ ім. В.Г.Короленка: програма. Полтава, 2024. С. 19 [29 с.].

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», РЛГУ – Управлінська освіта в практиці сучасного ЗВО: досвід Рівненщини. *Феномен культури*

постглобалізму: повоєнні світи та культурна демократія»: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь-Київ, 27.11.: Програма. Київ 2024. С. 27 [41 с.].

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», РДГУ – Народна художня культура в дослідницькій практиці фольклористів. *Молоді музикознавці: ХХІV міжнар. наук.-практ. конф. у рамках VII міжнар. наук.-творчого проекту «Сучасне музикознавство та виконавство: від теоретичного дискурсу до виконавської практики»* м. Київ, КМAM ім. Р.Глієра, 28-30 берез. 2025 року: Програма. Київ, 2025. С. 20 [24 с.].

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», РДГУ – Святково-обрядовий комплекс українців в умовах війни: трансформація ціннісного коду. *Професійна мистецька освіта: науково-методичні аспекти: V* всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, КЗВО «Академія мистецтв ім. П.Чубинського», 26-27 лют. 2025 року: Програма. Київ, 2025. С. 24 [27 с.].

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», РДГУ – Менеджмент соціокультурної діяльності як наукова сфера та прикладна дисципліна. *Регіональний соціокультурний менеджмент: сучасні виклики і тенденції розвитку: VI* всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, ЛНУ ім. І.Франка, 20 листоп. 2025 року. Програма. Львів, 2025. С. [с.] подано до друку.

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», Рівненський державний гуманітарний університет – Менеджмент соціокультурної діяльності: особливості впровадження в сучасну практику. *Національна ідентичність крізь призму сучасних катаклізмів: історико-культурний контекст: ХХІ* міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 20-21 листоп. 2025 року: програма. Рівне: РДГУ, 2025. С. [с.] подано до друку.

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», РДГУ – Менеджмент

соціокультурної діяльності як технологічний прийом у сучасній практиці: *Сучасні соціокультурні процеси: філософсько-аксіологічний дискурс: VI всеукр. наук. інтернет-конф., Полтавський НПУ ім. В.Г.Короленка, 11 листоп., 2025 р.: Програма. Полтава, 2025. С. [с.].*

- **Таборовець А.С.** – здобувачка ОС «Магістр» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», РДГУ – Святково-обрядовий комплекс України крізь призму менеджменту – *Феномен культури постглобалізму: культурна демократизація, креативні простори та культурні політики: міжнар. наук.-практ. конф., 27 листоп. 2025 р., Київ: Програма. Київ: Маріуполь. держ.ун-т, 2025. С. [с.].*

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів із підрозділами, а також списку використаних джерел і літератури. У кваліфікаційній роботі наведено 85 позицій використаної фахової літератури та джерел.

Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок, з яких 80 сторінок присвячено розкриттю основного тексту.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВЯТКОВО-ОБРЯДОВОЇ КУЛЬТУРИ В РЕГІОНІ.

1.1. Святково-обрядова культура крізь регіональний вимір

Святково-обрядова культура є однією з найбільш стійких та водночас динамічних складових духовного життя українського суспільства. У науковій традиції її визначають, як систему символічних дій, ритуалів, свят та обрядових практик, які закріплені у культурній пам'яті спільноти та виконують роль механізму передачі соціальних та духовних цінностей від покоління до покоління. Вона охоплює календарну та родинну обрядовість, звичаї, що регулюють важливі етапи життєвого циклу людини, та систему свят, пов'язаних з сезонними змінами та трудовими циклами [39].

Сучасні українські дослідники наголошують, що святково-обрядова культура є важливим маркером ідентичності та соціальної інтеграції. У ній поєднуються традиційні елементи дохристиянських вірувань, християнських практик, та новітні культурні впливи, що створює багатовимірне явище, яке функціонує, як сукупність ритуалів, та спосіб комунікації в межах спільноти. Розгляд сутності святково-обрядової культури потребує врахування регіональної специфіки, кожна історико-етнографічна зона України зберегла відмінні форми святкування, символіку та моделі поведінки. Дослідження свідчать, що святково-обрядові практики є результатом тривалої адаптації культурних норм до умов природного середовища, соціальної організації та історичних викликів. Святково-обрядова культура виконує роль своєрідного «коду пам'яті», що зберігає сталість культурної ідентичності та формує відчуття приналежності до локальної та національної спільноти [39].

У наукових дослідженнях останніх десятиліть виокремлюють кілька підходів до розуміння святково-обрядової культури. Культурологічний напрям розглядає її, як частину символічної системи культури, що забезпечує єдність традицій та сучасних практик. Етнологічний підхід фокусується на обрядових діях, їхній семантиці та регіональних відмінностях. Соціологічні

концепції наголошують на інтегративній та комунікативній функції святково-обрядових дій, які сприяють укріпленню соціальних зв'язків та передачі цінностей у межах громади [69]. Святково-обрядова культура розвивається, як традиційна форма, та динамічна сфера культурної спадщини, що відображає зміни у суспільстві. підкреслює важливість ритуальних практик для музейної діяльності, де обрядовість постає засобом конструювання національної ідентичності⁵. Водночас підкреслює важливість ритуальних практик для музейної діяльності, де обрядовість постає засобом конструювання національної ідентичності⁵. Водночас Т. Бевз зазначає, що святково-обрядові традиції стають дієвим інструментом символічного опору у воєнний час, коли актуалізується значення духовної спадщини для збереження національної цілісності. Святково-обрядова культура виступає складною системою, яка включає календарний цикл, родинні обряди, символіку, музично-хореографічне оформлення та атрибутику. Кожен з цих елементів функціонує, як автономна складова, але водночас інтегрується у цілісну систему, що забезпечує передачу духовних, соціальних та культурних норм. Дослідження сучасних етнологів демонструють, що структура святково-обрядової культури відображає регіон, природно-економічні умови та історичний досвід громади [7].

Календарна обрядовість є центральним елементом структури, яка поділяється на зимовий, весняний, літній та осінній цикли, кожен з яких пов'язаний з зміною сезонів, аграрними циклічними процесами та релігійними святами. Зимовий цикл включає Різдво, Новий рік, Водохреща, що характерне колядування та щедрювання, обрядове водосвяття, виготовлення обрядових страв та символів родючості. Вони спрямовані на забезпечення благополуччя родини, примноження достатку та захист від негативних впливів. Весняний цикл охоплює Великдень, проводи зими, гаївки та весняні толоки. Під час цих обрядів проявляються елементи магії

відродження природи, а символічні дії спрямовані на родючість, очищення та оновлення. Літні свята, серед яких Івана Купала та Спасівки, включають хороводи, ритуальні стрибки через вогнища, купальські вінки, які символізують здоров'я, очищення та зв'язок людини з природними стихіями. Осінні свята обжинки, Покрови, Свято врожаю відзначаються подякою за врожай, здійсненням обрядових дій з зерном, коровайним обрядом та пісенним супроводом, що забезпечує завершення аграрного циклу [38].

Родинна обрядовість охоплює обряди народження, ініціації, весілля, поховальні практики, кожен з них має визначену структуру та символічне навантаження. Народження дитини супроводжується обрядами очищення, використанням амулетів та символічних дій, спрямованих на захист новонародженого та матері. Весільні обряди мають багатокomпонентну структуру, заручини, благословення, підготовку короваю, проведення весільного поїзду та численні пісні. Кожна дія виконує соціальну, комунікативну та символічну функцію, формує зв'язок родини з громадою та забезпечує передачу культурних цінностей.

Поховальні обряди відображають ритуалізовану модель прощання з померлим, підтримку цілісності родини та громади, де регламентують процес символічного переходу душі до іншого світу [24].

Символіка та атрибутика є носіями сакральних та соціокультурних сенсів, у святково-обрядових практиках важливу роль відіграють хліб, рушники, вінки, свічки, вода, вогонь, рослинні елементи, які функціонують, як знаки благополуччя, родючості, захисту та оновлення. Використання короваю в весільному обряді символізує достаток, єдність подружжя та продовження роду. Вінки на Івана Купала символізують взаємозв'язок людини з природою, магічний захист і здоров'я. Музично-хореографічний супровід становить окрему структурну складову. Народні пісні, танці та музика супроводжують календарні та родинні обряди, задають ритм, створюють емоційне та естетичне наповнення. Колядки, щедрівки, весільні та купальські пісні виконують функцію передачі історичних знань та

культурних норм, хороводи та танці сприяють соціальній інтеграції учасників обряду [24]. Сучасна структура святково-обрядової культури включає інтеграцію новітніх форм, зокрема медіа-презентацій, сучасних фестивалів, культурних заходів. Забезпечуючи динамічність та адаптивність культури до сучасних умов життя, зберігаючи при цьому локальні та регіональні особливості. Взаємодія традиційних та нових форм створює синергетичний ефект, який дозволяє культурі бути живою та актуальною для сучасних поколінь [24]. Святково-обрядова культура виконує багатофункціональну роль у житті громади, забезпечуючи формування та збереження духовних та соціальних норм. Однією з основних функцій є соціалізаційна, яка полягає у передаванні знань, правил поведінки та культурних моделей від покоління до покоління. Учасники обрядів засвоюють соціальні ролі, традиційні цінності та норми взаємодії, що сприяє підтриманню стабільності суспільних відносин. Комунікативна функція проявляється через взаємодію учасників у процесі проведення обрядів, святкувань та ритуалів. Спільна участь у діях, обмін піснями, танцями, символічними діями забезпечує ефективне спілкування, створює відчуття спільності та формує колективну пам'ять. Музично-хореографічні елементи сприяють емоційному об'єднанню та створюють атмосферу згуртованості, що має особливе значення для збереження культурних традицій. Ідентифікаційна функція спрямована на формування та підтримку національної та регіональної самосвідомості [43].

Обрядові практики дозволяють виділити громаду серед інших культурних груп, зміцнюють відчуття приналежності до спільноти та зберігають локальні особливості. У Поліссі специфіка весняних та літніх святок містить елементи, відмінні від центральних та західних регіонів, що підкреслює локальну ідентичність. Виховна функція полягає у формуванні моральних та етичних засад, розвитку естетичного сприйняття та культури поведінки. Через участь у ритуалах діти та молодь засвоюють цінності родини, громади та суспільства загалом. Обрядові навчання, пов'язані з

весільними, хліборобськими або святкувальними практиками, передають знання про взаємодію з природою, повагу до старших та культурну спадщину. Інтеграційна функція відображає здатність обрядової культури об'єднувати різні соціальні групи, покоління та родини під час святкувань, у спільних заходах виявляється культурна спільність, формується почуття колективної відповідальності та солідарності [71].

Ритуальні дії, символи та музично-хореографічне супроводження сприяють зняттю напруги, стабілізації психоемоційного стану та посиленню почуття захищеності. У сучасних умовах соціокультурних та військових трансформацій, функція набуває особливого значення для підтримки стабільності громади. Полісся, як етнокультурний регіон вирізняється своєю природною, соціально-економічною та історичною специфікою, що безпосередньо впливає на форму та зміст святково-обрядової культури. Природні умови вплинули на господарську діяльність місцевого населення, що відобразилося на формуванні особливих ритуалів та свят, інтегрованих у щоденне життя громади. На Поліссі збереглися традиції, що дійшли з дохристиянських часів та трансформувалися під впливом християнства, локальних звичаїв та соціальних змін [53]. Дослідження традиційного сприйняття душі на Поліссі виявляє унікальні культурні уявлення, які формувалися під впливом місцевих природних та соціальних умов. У свідомості поліссян душа розглядається, як внутрішня сутність людини, та елемент, який взаємодіє з навколишнім світом та природою, що формує специфічну систему символів та ритуалів, спрямованих на підтримку гармонії між людиною, її духовною сутністю та соціальною спільнотою. Особливу роль у структурі уявлень про душу відіграють обрядові практики, пов'язані з життєвими етапами людини, зокрема народженням, хрестинами, весіллям та похованням. Ритуали відтворюють соціальні норми, та забезпечують символічний захист душі та підтримку її цілісності у взаємодії з суспільством та природним середовищем.

Методологічно робота базується на польових матеріалах, що дозволяє реконструювати автентичні уявлення місцевих жителів про духовну сферу життя. Використання, спостережень та фіксації обрядових практик дає змогу оцінити трансформацію традиційних уявлень про душу під впливом сучасних соціокультурних змін, зокрема урбанізації та глобалізаційних процесів [52]. Системне вивчення уявлень дозволяє глибше зрозуміти структуру культурних практик Полісся та роль у формуванні локальної ідентичності. Водночас результати дослідження мають й практичне значення для збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини, оскільки відтворення обрядових моделей і символіки душі може бути інтегровано у культурно-туристичні продукти регіону, освітні програми та просвітницькі ініціативи [52].

Календарні обряди на Поліссі мають багатовікову історію відображають цикл природних явищ, ритм сільськогосподарського року та соціальні потреби громади. Зимовий цикл, свято Коляди, має глибоке символічне навантаження, пов'язане з відродженням сонця, надією на майбутній врожай. Учасники обряду виконують ритуальні дії, що включають співи колядок, переодягання у символічні костюми, виготовлення опудал та спалювання їх у вогнища, що забезпечує соціалізацію, передавання міжпоколінні знання про цикли природи, зміцнюють почуття спільності, створюють емоційний зв'язок між учасниками обряду. Важливим елементом зимових свят на Поліссі є включення дітей та молоді у процес підготовки та виконання ритуалів, що сприяє інтеграції молодого покоління у культурний простір регіону підтримує безперервність традицій [40].-Весняні обряди на Поліссі, гаївки, відзначаються складною символікою та активним залученням громади. Головна мета обрядів забезпечення родючості землі, пробудження природи та зміцнення соціальних зв'язків. Пісні, танці та ритуальні стрибки через багаття поєднують у собі аграрні мотиви з релігійними та магічними віруваннями. Використання природних символів: квітів, трав, води та вогню, що відображає глибокий зв'язок людини з

навколишнім середовищем. Учасники обрядів демонструють майстерність у виконанні ритуальних дій, та засвоюють соціальні норми, етичні засади та елементи естетичної культури, закріплюючи свою культурну ідентичність у колективі [5]. Літні свята, Івана Купала, мають на Поліссі надзвичайно багату обрядову практику, що включає ритуали очищення та захисту, пов'язані з водою, вогнем та рослинами. Нічні обряди супроводжуються спалюванням багать, стрибками через них, плетінням вінків та їх запуском на воду. Кожен елемент дії має багаторівневе символічне значення, багаття очищує від злих духів, вода відновлює життєву енергію, рослини забезпечують зв'язок з природним циклом. Практики виконують одночасно соціальну, терапевтичну та ідентифікаційну функції, зміцнюючи громаду, підкреслюючи локальні особливості та сприяючи відчуттю культурної цілісності [50].

Осінні свята на Поліссі концентруються навколо завершення аграрного року та святкування збору врожаю. Обрядові дії включають виготовлення обрядового хліба, ритуальні дії з плодами та зерном, які символізують достаток, родючість та стабільність громади. Важливим є поєднання економічної, соціальної та обрядової функцій, під час святкувань відбувається обмін продукцією, зміцнюються між сімейні зв'язки, підтримується соціальна ієрархія та культурна спадщина. Обряди демонструють інтеграційні механізми, що дозволяють поєднувати індивідуальні та колективні інтереси в межах локальної спільноти [53]. Родинна обрядовість на Поліссі вирізняється високою символічністю та складністю структури. Весільні традиції включають численні етапи: заручини, обрядові співи та танці, виготовлення короваїв, використання вишиванок і рушників з регіональною символікою. Кожен елемент має соціокультурне значення та закріплює етичні та моральні засади громади. Поховальні практики зберігають ритуали захисту живих та спокою душі померлих, включають поминальні обіди, виготовлення обрядових атрибутів та церемонії очищення, що демонструє тісний зв'язок обрядовості з духовним світом та соціальною стабільністю [53].

Символіка обрядів на Поліссі глибоко інтегрована у природне середовище, вода, вогонь, земля, рослини виступають, як основні символи, що регулюють взаємодію людини з космосом та громадою. Музично-хореографічні елементи, включно з багатоголосими піснями, танцями ритмічними композиціями, підтримують емоційний зв'язок учасників, сприяють інтеграції поколінь та підкреслюють локальну ідентичність громади. Сучасні фестивалі, культурні заходи забезпечують відродження традицій, одночасно адаптуючи їх до умов глобалізації, урбанізації, що дозволяє підтримувати живу культурну практику, зберігати етнокультурну самобутність, передавати її наступним поколінням [40].

Святково-обрядова культура Полісся зазнає значних змін під впливом соціальних, економічних та культурних трансформацій. Спостерігається процес відродження традицій через активну роботу місцевих громад, музейних освітніх установ. Глобалізація та урбанізація змінюють форми проведення обрядів, адаптуючи їх до сучасних умов життя та туристичних потреб. Однією з ключових форм підтримки та популяризації обрядової культури на Поліссі є проведення регіональних фестивалів, які відтворюють традиційні календарні та родинні обряди. Наприклад, у Рівненській та Волинській областях регулярно проводяться фестивалі «Поліські вечорниці» та «Купальські гуляння», що включають показові виступи колективів, майстер класи з виготовлення обрядових атрибутів, демонстрацію народних пісень, танців та костюмів, що виконують освітню, соціокультурну, туристичну функції, сприяють формуванню локальної ідентичності, інтеграції громади. Експозиції, присвячені календарним святкам, весільним, поховальним традиціям, включають ритуальні костюми, музичні інструменти, обрядові хліби, рушники та інші атрибути [7].

Музеї впроваджують інтерактивні програми, що дозволяють відвідувачам брати участь у відтворенні обрядів, пізнавати їх семантичне значення. Практики формують міжпоколінний зв'язок та забезпечують передачу знань про обрядову культуру молодшому поколінню [7]. Тематичні

маршрути, пов'язані з обрядовими святами, дозволяють зберегти культурну спадщину, та залучити нові ресурси для розвитку регіональної економіки. «Поліський етнографічний маршрут» включає відвідування сіл з збереженими обрядами, майстер-класами, що демонструють виготовлення традиційних костюмів та обрядових атрибутів. Туристичні програми створюють умови для міжкультурної комунікації та популяризації української культури на міжнародному рівні. Сучасні соціокультурні процеси, включно з урбанізацією, глобалізацією, мають неоднозначний вплив на святково-обрядову культуру. Відбувається спрощення обрядів, їх трансформація під впливом сучасних медіа, комерційних форматів, підвищується інтерес до автентичних практик та створюються умови для їх широкого поширення, що проявляється у створенні етнокультурних центрів, цифрових архівів та онлайн-ресурсів, що дозволяють зберегти матеріальні та нематеріальні елементи обрядової спадщини. Сучасні трансформації сприяють збереженню традицій, розвитку соціальної та освітньої функції обрядової культури. Включення молоді у фестивалі, музейні програми, освітні проекти дозволяє формувати знання про регіональні традиції, соціальні норми та етичні засади, що закріплюють культурну ідентичність. Участь у практиках формує відчуття спільності, відповідальності за збереження культурної спадщини та розуміння історичної значущості обрядів різних регіонів України [7].

Волинь характеризується більш активною участю родин у всіх етапах ритуалів, народження, шлюб та поховання супроводжуються регульованими діями, що визначають соціальний статус та ролі індивіда у громаді. Порівняно з Поліссям, Волинь демонструє більш структуроване виконання ритуалів з чітким розподілом ролей за віком та статтю. Сезонні календарні практики тут тісно пов'язані із трудовими процесами, наприклад, обряд «прощання з урожаєм» інтегрує участь усіх членів родини та громади, забезпечуючи соціальне згуртування [7]. Буковина відзначається активною інтеграцією музичних, танцювальних та театралізованих елементів у

обрядові практики. Порівняно з Поліссям та Волинню, спостерігається більш виражений ритуально-естетичний аспект, що проявляється у використанні масок, костюмів та символічних дій. Осінні, зимові обряди поєднують дохристиянські та православні традиції, що забезпечує багаторівневу соціальну та культурну функцію, підтримку локальної ідентичності, інтеграцію поколінь та передачу традиційних знань [11].

Карпатський регіон вирізняється збереженням трудових та сезонних обрядів у сільському побуті. Порівняно з іншими регіонами, Карпати демонструють сильнішу інтеграцію ритуалів у економічні процеси громади, обряди пов'язані з сівбою, збором врожаю, зимовими трудовими циклами та виконують освітню роль, формуючи знання, навички молодого покоління щодо традиційного способу життя [20]. Дніпровський регіон вирізняється більш інтенсивним використанням обрядів у соціальних, культурних проєктах. Порівняно з Поліссям та Волинню, тут обряди активно поєднуються з фестивалями, культурними заходами та туристичними програмами, що забезпечує посилення естетичної та соціальної функції обрядів, громада зберігає культурну ідентичність, одночасно адаптуючи традиції до сучасних умов і потреб [20]. Міжрегіональний аналіз показує, що основні функції обрядової культури соціальна, регулятивна, освітня, символічна, естетична залишаються постійними, локальні особливості визначаються історико-географічними умовами, соціально-економічною структурою та культурними впливами. Полісся та Волинь акцентують увагу на соціальній та регулятивній функції, Буковина на естетичній, ритуально-символічній, Карпати на інтеграції обрядів у трудові цикли, а Дніпровський регіон на поєднанні обрядів з сучасними соціокультурними практиками, що дозволяє охарактеризувати святково-обрядову культуру, як динамічну систему, здатну адаптуватися до змін, зберігаючи при цьому регіональну специфіку та історичну пам'ять [34].

Отже святково-обрядова культура українських регіонів, зокрема Полісся, Волині, Буковини, Карпат та Дніпровського регіону, постає як

цілісний комплекс календарних, родинних та трудових практик, що поєднують у собі структурну впорядкованість і функціональну багатогранність. Основні завдання полягають у регуляції господарської діяльності, інтеграції громади, закріпленні морально-світоглядних установок та підтримці культурної ідентичності. Попри локальні відмінності, зумовлені історико-географічними умовами, обряди мають спільну функціональну спрямованість, яка виявляє єдність української традиційної культури. Історичний досвід демонструє, що стабільність обрядової системи забезпечується міжпоколінною передачею, життєздатність підтримується завдяки здатності адаптуватися до нових соціокультурних умов. У сучасному контексті святково-обрядові практики України набули статусу елементів нематеріальної культурної спадщини, що охороняються та популяризуються на державному та локальному рівнях, де поєднуються традиційні форми побутового відтворення з інституційними механізмами, музеєфікацією, фестивалями, цифровим документуванням та освітніми програмами. Що свідчить про перехід від стихійного збереження традиції до свідомої політики охорони й репрезентації, що дозволяє інтегрувати обрядову культуру у сучасне культурне середовище.

1.2. Історіографія та джерельна база дослідження

Полісся, як історико-географічний та етнокультурний регіон України привертало увагу дослідників упродовж тривалого часу. Перші писемні згадки про Полісся сягають ще середньовіччя (згадується у Галицько-Волинському літописі XIII ст.), однак систематичне наукове вивчення краю розпочалося значно пізніше. В XIX столітті Полісся, з його своєрідним ландшафтом лісів та боліт, традиційною культурою поліщуків, стало об'єктом зацікавлення етнографів, істориків та мандрівників. Вивченням регіону займалися як українські, зарубіжні дослідники, результати праць яких заклали підґрунтя сучасного наукового осмислення Полісся. Важливо відзначити, що наукова література з теми надзвичайно багата та

різноманітна, від класичних етнографічних збірників XIX ст. до новітніх колективних монографій, присвячених матеріальній духовній культурі поліського регіону. Відповідно, джерельна база дослідження є багатоаспектною вона охоплює архівні документи, опубліковані пам'ятки, мемуарні свідчення, матеріали польових експедицій, артефакти, зібрані в музеях, та інші автентичні джерела.

Нижче здійснено ґрунтовний огляд основних напрямів історіографії Полісся та характеристику джерел, використаних у дослідженні [51].

Перший етап наукового зацікавлення Поліссям припадає на другу половину XIX століття, пов'язаний з діяльністю етнографів та краєзнавців російської імперії. Особливо вагомий внесок зробив Павло Чубинський, який у 1869–1870 рр. очолив масштабну етнографічно-статистичну експедицію, організовану російським імператорським географічним товариством, для дослідження традиційної культури та побуту населення Південно-Західного краю (Правобережна Україна) [26]. Значна частина маршрутів експедиції пролягала саме через поліські райони Київщини, Волині та Поділля, де було зібрано унікальний фольклорно-етнографічний матеріал. Згодом цей матеріал опубліковано під редакцією С. Павлюк [26]. У цих томах представлено детальний опис вірувань, народних знань і обрядів поліщуків, народних вірувань, забобонів, казок, пісень, календарних і родинних обрядів, звичаєвого права тощо. Видання П. Чубинського здобуло високу оцінку наукової спільноти свого часу і донині залишається неоцінним джерелом знань про традиційну культуру Полісся [7].

Паралельно з українськими діячами, свій внесок у дослідження Полісся зробили й польські дослідники та письменники, особливо в період входження західного Полісся до складу Польщі (міжвоєнний період 1920–1930-х рр.). Наприклад, польський етнограф і соціолог Юзеф Обремський провів у 1930-х роках ґрунтовні антропологічні польові дослідження на Пінському Поліссі, зосереджуючись на традиційній соціальній організації та культурі місцевого селянства. Його праці, що залишалися певний час маловідомими, нині

вважаються класичним внеском у антропологію Полісся. Варто відзначити зацікавлення Поліссям з боку польських культурних діячів ХІХ ст.; письменник Юзеф Ігнацій Крашевський у своїй творчості звертався до поліської тематики, відображаючи побут та світогляд поліщуків. У новітній українській історіографії було проведено спеціальні студії, присвячені аналізу бачення Полісся у працях тогочасних польських авторів – приміром, дослідник І. Пащук розглянув творчу спадщину Й. Крашевського під кутом відображення поліської тематики. Напрацювання польських етнографів і письменників доповнюють українську картину дослідження регіону, особливо щодо Західного Полісся наприкінці ХІХ – першій половині ХХ століття [7].

Початок ХХ століття ознаменувався появою узагальнюючих праць з історії та етнографії Полісся. З огляду на відсутність власної державності, українські дослідники цього періоду нерідко працювали за межами України або у підпорядкованих наукових структурах. Особливо слід відзначити фундаментальну працю українського історика та краєзнавця Олександра Цинкаловського. Походячи з Волині, він присвятив багато років збору та систематизації відомостей про минувшину Волинського Полісся. У своєму енциклопедичному словнику О. Цинкаловський узагальнив дані про 1442 населені пункти краю, описавши їхню історію, географію, археологічні пам'ятки, топоніміку, розвиток економіки та демографії до початку Першої світової війни. Хоча праця була видана в діаспорі (накладом Товариства «Волинь» у Канаді), вона спирається на обширну джерельну базу з українських і польських архівів, доробок дореволюційних істориків та власні експедиційні дослідження автора. Словник О. Цинкаловського донині є важливою відправною точкою для дослідників, які вивчають історію поселень Волині та Полісся, оскільки містить у концентрованій формі величезний масив фактологічних даних та посилання на джерела. У радянський період (1920–1980-ті рр.) дослідження Полісся розвивалося в руслі загальноукраїнської історичної науки та етнографії, було обмежене

ідеологічними рамками. У 1920-х роках науковці продовжили традиції київської школи дослідників кам'яної доби: зокрема, М. Я. Рудинський та інші археологи досліджували пам'ятки пізнього палеоліту та мезоліту на Поліссі, відкриваючи стоянки первісних мисливців у поліських лісах та долинах річок. Їхні праці заклали підвалини археологічного районування кам'яного віку України, вказавши, що мезолітична культура Полісся тісно пов'язана з пам'ятками Прибалтики та Центральної Європи (цю тезу пізніше розвинув Л. Залізняк та інші дослідники) [9].

У галузі етнографії 1940-1950-х років увага до Полісся дещо послабилася через воєнні лихоліття та повоєнну відбудову. Проте вже з 1953-х років, у зв'язку зі створенням Музею народної архітектури та побуту України, була розгорнута серія експедицій для збору етнографічних матеріалів та артефактів, у тому числі на Поліссі. Зокрема, в 1953–1970-х рр. експедиційні загони під керівництвом науковців Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології АН УРСР обстежували поліські села, розшукуючи зразки традиційної дерев'яної архітектури (хати, церкви, млини) та предмети для поповнення колекції музею просто неба. Робота не завжди висвітлювалася у друкованих працях через обмежений доступ до видавничих можливостей у той час, але зібрані під час експедицій матеріали (речові пам'ятки, аудіозаписи фольклору, фотографії) стали цінним джерелом автентичних даних про довоєнне Полісся [27].

Період після здобуття Україною незалежності (1991 р.) характеризується справжнім піднесенням у студіях Полісся, що проявилось як у проведенні масштабних наукових проєктів, активізації краєзнавчих досліджень на місцевому рівні. Одним із найвагоміших наукових напрацювань цього часу стала комплексна історико-етнографічна експедиція «Полісся України» (1994–1996 рр.), організована Інститутом народознавства НАН України спільно з іншими установами. Експедиція була частково зумовлена необхідністю вивчення культурної спадщини територій, що зазнали радіоактивного забруднення після Чорнобильської катастрофи 1986

року [4]. У її межах науковці здійснили детальне обстеження кількох районів Українського Полісся, зокрема Київського Полісся (зона відчуження), Овруччини та півночі Житомирщини, зібравши величезний пласт польових автентичних матеріалів, від зразків фольклору та ремесел до фотофіксації традиційного житла та одягу [55].

У цих збірниках оприлюднено результати польових досліджень 1990-х років, статті та звіти науковців, в яких детально проаналізовано різні аспекти традиційної культури поліщуків (народне будівництво, харчові традиції, фольклор, вірування, мистецтво тощо) на зазначених територіях. Збірники містять багатий ілюстративний матеріал, додатки (карти, схеми, словники поліських говірок, ноти фольклорних мелодій), що робить їх унікальним джерелом для подальших досліджень. Слід підкреслити, що видання серії «Полісся України...» пройшли наукову апробацію і стали важливою віхою у розвитку етнології Полісся; вперше після тривалої перерви здійснено цілісне фахове дослідження регіону на сучасному методологічному рівні [26].

Крім згаданих монографічних видань, в останні десятиліття з'явилося чимало наукових статей, дисертацій та збірників матеріалів конференцій, присвячених Полісся. З 1990-х років у різних містах Полісся (Луцьк, Рівне, Житомир та ін.) регулярно проводяться науково-практичні конференції та «круглі столи» з проблем історії та культури цього краю. Зокрема, знаковим став багаторічний проєкт «Минуле і сучасне Волині та Полісся» - серія всеукраїнських наукових конференцій, матеріали яких видаються окремими збірниками. До прикладу, 2013 року відбулася 50 ювілейна конференція, присвячена історії Ковельщини та Полісся, за результатами якої надруковано об'ємний науковий збірник [11]. У матеріалах цього та подібних форумів висвітлюються найрізноманітніші теми: археологічні пам'ятки та історичні події на Поліссі, розвиток місцевого самоврядування, етнографічні особливості (одяг, фольклор, звичаї), видатні постаті регіону, питання збереження поліської спадщини. До кола дослідників залучено як відомих науковців, краєзнавців із числа місцевої інтелігенції. На сторінках збірників

можна знайти, зокрема, спеціальні огляди історіографії та джерел за окремими тематичними зрізами, так, Т. Невесенко проаналізувала стан наукової розробки теми історії Ковельщини у міжвоєнний період окреслила джерельну базу з цієї проблематики [12]. В. Надольська, опрацьовуючи тему історії єврейських громад на Волинському Поліссі, дослідила документи Державного архіву Волинської області, як джерело відповідної інформації [4]. А. Дмитренко присвятила окрему статтю розвитку етнографічних досліджень Волині й Західного Полісся у другій половині XIX - першій третині XX ст., простеживши еволюцію наукових підходів та методик польових досліджень [12]. Активний обмін результатами на конференціях та публікація їх у фахових виданнях суттєво збагатили сучасну історіографію Полісся, доповнивши її новими темами регіональними кейсами [28].

Слід згадати, в контексті розробки цієї проблематики, й праці науково-педагогічних працівників кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства (С. Виткалова та В. Виткалова), у змісті яких розглянуто безліч культурно-мистецьких чи етнографічних аспектів розвитку Західного Полісся, а надто – у публіцистичних розвідках С. Виткалова [71], змістом яких є реакція на безліч заходів, що організуються в регіоні. Ними ж понад 20 років організуються всеукраїнські (міжнародні з 2014 р.) науково-практичні конференції, на яких функціонує окрема «регіональна» секція, де окреслені питання є предметом особливої уваги.

Окремо слід відзначити внесок у дослідження Полісся представників природничих та суміжних гуманітарних дисциплін. Екологи, географи та лінгвісти долучилися до вивчення цього регіону, зокрема в контексті наслідків Чорнобильської аварії та діалектологічних особливостей поліських говірок. Хоча напрями не є центральними для нашої роботи, вони забезпечують цінне додаткове тло, праці з географії Полісся (напр., про болотні ландшафти, кліматичні умови, природокористування) допомагають краще зрозуміти середовище формування локальної культури, а дослідження поліських діалектів та фольклору (проведені, зокрема, в Інституті

мистецтвознавства, фольклористики та етнології) зберігають нематеріальну спадщину краю. Сучасна історіографія Полісся є міждисциплінарною, вона акумулює напрацювання істориків, етнологів, археологів, фольклористів, музеєзнавців, що разом дозволяє сформувати комплексне уявлення про регіон [7].

Окремо згадаємо енциклопедичне видання «Історія міст і сіл Української РСР», що виходило у 26 томах у 1967-1974 рр. під головною редакцією П. Тронька. Том *«Житомирська область»* та том *«Волинська область»* містять узагальнюючі історичні нариси по кожному місту і селу відповідних областей, включно з розташованими в зоні Полісся [28]. Хоча статті мають ознаки радянської ідеології, вони базуються на великій кількості джерел (в тому числі архівних) і надають корисну довідкову інформацію про адміністративну приналежність, дату заснування, основні події історії населених пунктів Полісся до середини ХХ ст. [28]. Третьою важливою групою джерел є спогади, мемуари та записи очевидців, які відображають життя на Поліссі в різні епохи очима безпосередніх учасників чи сучасників подій. Наративні джерела дозволяють доповнити офіційні документи «живими» деталями побуту, психології та світогляду поліщуків. Одним із найяскравіших мемуарних джерел, залучених до дослідження, є книга спогадів отамана Т. Бульби-Боровця *«Армія без держави: слава та трагедія українського повстанського руху»* [37]. У цих мемуарах, написаних учасником подій, детально описано формування та діяльність повстанського формування «Поліська Січ» на Поліссі в роки Другої світової війни, взаємини повстанців з місцевим населенням, повсякденне життя поліщуків під час нацистської окупації та в умовах боротьби різних сил [26]. Спогади Т. Бульби-Боровця цінні тим, що надають зсередини погляд на історичні процеси у регіоні 1941-1944 рр., розкривають настрої та мотивації мешканців Полісся, багато з яких були втягнені у вир визвольного руху. Окрім цього джерела, використано уривки зі споминів інших осіб, дотичних до Полісся, зокрема, мемуари П. Тронька (який у післявоєнний час очолював експедиції

стосовно створення серії «Історія міст і сіл...» і згадував свої відрядження поліськими селами), етнографічні щоденники учасників експедицій 1990-х років, опубліковані у збірниках «Етнокультурна спадщина Полісся». Польові щоденники містять цікаві замальовки традиційного способу життя поліщуків, яке ще заставали дослідники у віддалених селах після Чорнобиля [37].

До наступної категорії джерел відносять матеріальні пам'ятки та артефакти, що слугують безпосередньою основою для висновків про давню історію та культуру Полісся. Йдеться про дані археології та музеєзнавства. Територія Полісся багата на археологічні пам'ятки: тут виявлено десятки стоянок доби палеоліту та мезоліту (наприклад, у межиріччі Прип'яті та Десни), городища та кургани доби Київської Русі, залишки середньовічних поселень та замчищ. Результати дослідження цих об'єктів публікувалися в археологічній літературі, були опосередковано використані й у нашому дослідженні. Зокрема, узагальнюючі відомості про кам'яний вік на Поліссі взято з колективної праці «Археологія України: Курс лекцій» під редакцією акад. Л. Залізняка, де проаналізовано культурно-хронологічну специфіку фінального палеоліту та мезоліту Українського Полісся на основі багаторічних польових досліджень [9]. Так само, інформацію про середньовічні археологічні культури Полісся (наприклад, роменську культуру, давньоруські міста-пословища) почерпнуто з новітніх досліджень українських археологів, опублікованих у фахових журналах «Археологія» та збірниках наукових праць. Матеріальні артефакти, знайдені під час розкопок (знаряддя праці кам'яної доби, кераміка, прикраси, елементи одягу, давні ікони та предмети культу), у багатьох випадках передані на зберігання до музейних установ, значна колекція поліських старожитностей зосереджена у фондах Житомирського обласного краєзнавчого музею, Рівненського обласного краєзнавчого музею, у Національному музеї історії України. Працюючи над даною темою, ми зверталися до цих колекцій опосередковано через каталоги музейних зібрань, описи та публікації музейних працівників. Наприклад, каталог «Етнографічні колекції Музею Волині» надав відомості

про матеріальну культуру поліщуків Волині (традиційний одяг, знаряддя для бджільництва, рибальства тощо), а праці дослідників музейної справи висвітлюють історію формування поліських збірок (як-от діяльність відомого етнографа Олександра Довженка, який у 1980-х роках зібрав для Рівненського музею численні поліські старожитності) [9].

Опрацьовано корпус поліського фольклору, частково опублікований (наприклад, збірка «Пісні і обряди Полісся»), частково з рукописних архівів фольклорних експедицій. Фольклорні тексти (пісні, казки, легенди, замовляння) розглядаються нами, як пам'ятки нематеріальної культури, як своєрідне віддзеркалення історичного досвіду поліщуків, їхніх уявлень про світ. Зокрема, у весільних піснях та колядках можна знайти згадки про традиційний соціальний устрій, трудову етику, у народних легендах відгомін подій минулого (наприклад, про «шведські вали» чи про блукання людей у поліських болотах під час воєн). Народні джерела інтерпретуємо з належною критикою, уникаючи прямолінійних історичних висновків, тому вони додають дослідженню цінний пласт інформації світоглядного характеру [30].

Отже, історіографія Полісся має потужне наукове підґрунтя, що формувалося протягом понад півтора століття, охоплюючи праці етнографів, істориків, археологів та фольклористів, які заклали основи сучасного розуміння регіональної культури. Репрезентативна джерельна база включає архівні документи, наукові публікації, рукописи, свідчення очевидців, та польові матеріали експедицій, що забезпечує достовірність, багатовимірність аналізу. Комплексність джерел дає можливість поєднати макроісторичні тенденції з локальними етнокультурними особливостями, простежити тяглість традицій і трансформації в умовах історичних змін.

Сучасна наукова база дослідження Полісся створює належні умови для глибокого вивчення культурної специфіки регіону, його символіки, ритуально-обрядових практик та соціокультурних механізмів їх збереження. Наявність великого масиву джерел та наукових інтерпретацій дозволяє реконструювати традиційний календарний та родинно-побутовий цикл,

осмислити значення у формуванні ідентичності місцевих спільнот, що відкриває перспективи для порівняльних досліджень із суміжними регіонами, виявлення універсальних та локальних компонентів обрядовості, для міжкультурного діалогу у контексті сучасних глобалізаційних викликів.

Висновки до розділу 1.

Аналіз наукової літератури, джерельної бази та історіографічного доробку засвідчив, що святково-обрядова культура українських регіонів постає, як складне багатовимірне явище, в якому органічно поєднані календарні, родинні та соціальні практики. Специфіка визначається взаємодією історико-географічних умов, етнокультурних традицій та соціально-економічних чинників. Попри регіональні відмінності, обрядова культура зберігає цілісність, що виражається у спільності структурних елементів і глибинній єдності функцій. У всіх регіонах простежується домінування регулятивної, соціальної, символічної та освітньо-виховної функцій, які забезпечують стабільність традиційного культурного простору та здатність до трансляції між поколіннями. Полісся має понад півторастолітню традицію, що формувалася завдяки працям етнографів, істориків, археологів та фольклористів, які досліджували календарні свята, та родинно-обрядовий комплекс.

Репрезентативна джерельна база, що включає архівні матеріали, публікації, свідчення очевидців та польові записи, забезпечує високу достовірність, різнобічність та комплексність вивчення, що дозволяє розглядати поліську обрядовість розглядати, як локальний культурний феномен, та складник української нематеріальної культурної спадщини.

Рисою регіональної обрядової культури є її адаптивність, незважаючи на впливи урбанізаційних процесів, модернізації та ідеологічного тиску радянської доби, традиції Полісся, та інших регіонів України, продемонстрували здатність змінювати форми існування без втрати базових змістових характеристик. Якщо у традиційному суспільстві обряди

підтримувалися природним шляхом, через релігійні інститути, родинні зв'язки та щоденну практикування, то у ХХ ст. вони отримали нові механізми збереження: сценічне відтворення, діяльність будинків культури, архівні фіксації та наукові експедиції.

Сучасний етап характеризується посиленням інституційної підтримки з боку держави та наукової спільноти, що проявляється у створенні цифрових архівів, організації етнографічних фестивалів, підготовці матеріалів для внесення окремих елементів до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини та ініціативах номінації до списків ЮНЕСКО.

Святково-обрядова культура Полісся, а також інших регіонів України, виконує важливі інтегративні та ідентифікаційні функції, що є носієм колективної пам'яті, інструментом соціальної комунікації та фактором збереження локальної та національної ідентичності. Традиційні практики об'єднують громаду, забезпечують спадкоємність культурних смислів і водночас демонструють гнучкість щодо сучасних викликів.

Наукова репрезентативність історіографічної бази дає підстави стверджувати, що дослідження поліської та загальноукраїнської обрядовості має міждисциплінарний характер, поєднуючи етнологію, історію, культурологію, соціологію та релігієзнавство, що забезпечує можливість цілісного аналізу святково-обрядової культури в контексті ширших соціокультурних процесів.

Отже, результати проведеного аналізу створюють надійну теоретико-методологічну основу для подальшого дослідження регіональної специфіки святково-обрядового календаря. Засвідчують вони й той факт, що обрядовість Полісся є унікальним прикладом поєднання локальної своєрідності та загальнонаціональної традиції, здатним відображати як архаїчні елементи, та сучасні тенденції збереження нематеріальної спадщини.

РОЗДІЛ II. СВЯТКОВО-ОБРЯДОВА ПРАКТИКА РЕГІОНУ ПОЛІССЯ В СИСТЕМІ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ.

2.1. Загальна характеристика святково-обрядового календаря регіону Полісся

Святково-обрядовий календар Полісся виступає системою скоординованих ритуалів та свят, що впорядковують соціальний ритм життя громади, регламентують сезонні та життєві переходи, виконують функції символічного забезпечення родючості та захисту. У структурному вимірі календар утворює чіткі цикли зимовий, весняний, літній та осінній, кожен містить сукупність жанрових форм, обхідні дійства, обрядові пісні, обрядові страви та матеріальні атрибути. Феномен календарної обрядовості Полісся фіксується в історико-етнографічних збірках та польових оповідях, що дозволяє простежити генезу практик, їхню семантику та трансформації під впливом релігійних рецепцій та соціальних змін [39]. Обрядова система регіону має подвійний характер, опирається на аграрні цикли та природні явища спрямовує соціальну поведінку через символічні процедури. Програмні дії календаря закликання врожаю, очищення простору, формування спільнотного статусу, реалізуються через репертуар вербальних формул, перформативних операцій предметної атрибутики, матеріальна культура (одяг, тканини, прикраси) визначає видимий образ обрядового виконавця та підсилює смислове навантаження ритуалу. Аналітичний опис календаря опирається на польові дані сучасні розвідки з регіону, що робить можливим реконструкцію, як архетипових так модернізованих варіантів практики [39].

Зимовий варіант календаря охоплює період від початку адвентного циклу до завершення свята Водохрещі. У Поліссі ритуальна практика цього періоду концентрується навколо низки взаємопов'язаних явищ колядування, щедрювання, різдвяні театралізації, обрядові вечорниці, водно-обрядові елементи Водохрещі. Функція зимових дійств багаторівнева, символічна регенерація світла, встановлення перемир'я в соціумі, забезпечення

охоронного статусу осель та господарських угідь. Форми виконання відрізняються багатоголосими вокальними традиціями, маскарадними елементами корпусом текстів, що містять побажання добробуту захисту від лиха. Документальні матеріали засвідчують стійкість жанру колядок у регіоні варіативність виконавських практик залежно від локальної традиції [34].

Коляда, як домінантна зимова практика, полягає у систематичних обходах домів із пісенною формулою, що відтворює мотиви відродження побажань. Обрядові групи колядників використовують музичні інструменти, просторові перестановки та символічні предмети; у Поліссі зафіксовано низку локальних топосів для виконання, подвір'я, господарські споруди, церковний простір. Текстова структура колядок поєднує заклинальні формули з наративними фрагментами про героїчні чи кумедні дії, що ускладнює функцію інформативного, та перформативного характеру [35]. Щедрування та Маланка (новорічні маскаради) проявляються як жанрові модифікації колядування з більшою вираженістю пародійно-театральних елементів. Маски, костюми, текстові образи персонажів (дід, баба, козак, чорт) виконують функцію соціальної корекції; під час маскараду переглядаються суспільні ролі в умовах тимчасової інверсії, що дозволяє відпрацьовувати напруги та відновлювати соціальну гармонію. Для Полісся характерна висока інтенсивність маскарадних елементів у сільських громадах, де традиція рясно підкріплена матеріальною базою (рушники, вовняні елементи костюма), що фіксує локальну ідентичність одягу в обрядовому контексті [34]. Релігійно-обрядовий блок Різдва та Водохрещі поєднує сакральні обряди з народними практиками очищення, освячення. На Водохрещі реалізуються водні обряди очищення, які в Поліссі супроводжуються обрядами обходу джерел, освяченням криниць та символічними купелями, що має прагматичний сенс захисту водних джерел та домової гідрології у сільському господарстві. Архівні описи XIX–XX століть разом із сучасною польовою документацією фіксують сталі ритуальні формули локальні варіанти реалізації водних практик у сільських спільнотах

[17]. Соціальна логіка зимового циклу дає підстави оцінювати, як механізм консолідації громади у період річної інерції господарювання. Під час колядувань та маскарадів відбувається перерозподіл символічних ресурсів, укріплення міжособистісних зв'язків та повторна ідентифікація групових норм. Наявні дослідження відзначають трансформацію практик під впливом масових святкових заходів, що змінює низову структуру виконання та аудиторну спрямованість обрядових дій, але базові смисли збережено в локальному середовищі через роль сімейних репертуарів та місцевих спільнот [40].

Весняний цикл обрядовості Полісся розгортається від Масниці, Великодня до Трійці, має виразну функцію аграрного програмування, закладається основа майбутнього врожаю. Основними формами є закличні пісні (веснянки, гаївки), ритуальні ігри, обрядові обходи полів, садів, що супроводжуються співом, танцями та колективними застіллями. У структурі весняних обрядів важливе місце посідає символіка відродження природи та гармонізації стосунків людини з довкіллям [58].—Уваги заслуговують веснянки, гаївки, що виконуються молоддю на узвишшях, поблизу храмів чи біля водойм. Їхній зміст закликання весни, сонця, врожаю. Вербальний текст часто містить міфологічні образи пташок, небесних світил, метафори розквіту та молодості. У Поліссі характерна багатоголосність співу та поєднання вокальних формул із ритуальними рухами, хороводами, іграми з елементами драматизації. Розвага та сакральна дія, що закріплює єдність громади та ритм природних процесів, також стає характерною рисою цих дійств [56].

Великодній комплекс у регіоні поєднує християнську обрядовість (свячення пасок, яєць, води) з народними практиками. Символічне значення мають писанки та крашанки, орнамент яких у Поліссі зберігає архаїчні мотиви (солярні знаки, геометричні фігури). Народні ігри з крашанками битки, котіння, виконують функцію соціалізації, створюючи простір взаємодії між молоддю. Великодній тиждень у регіоні супроводжується

обрядовими відвідинами родичів, взаємним обміном страв та дарунків, що символізує оновлення соціальних зв'язків [11]. Трійця завершує весняний цикл, що є перехідним обрядом до літнього періоду. У Поліссі вона відзначається прикрашанням хат та храмів зеленню, плетінням вінків, обрядовими обходами з завиванням берези. Символіка зелені та деревних гілок виступає знаком оновлення, охорони дому та врожайного року. Молодіжні ігри з вінками у водоймах, що зафіксовані в етнографічних описах регіону, виконують функцію ворожіння на долю, шлюб. Соціально-функціональний вимір весняного циклу полягає в інтеграції громади навколо аграрних завдань та у створенні простору колективного переживання оновлення. На відміну від зимових свят із вираженою інверсійною логікою (маскаради, пародії), весняні обряди мають оптимістично-прогностичний характер, відкривають рік у символічному вимірі, задають позитивну перспективу для господарського циклу [56].

Літній цикл святково-обрядової культури Полісся вирізняється особливою насиченістю та глибиною символіки, охоплює період найвищої активності природи та водночас кульмінацію аграрного року. Обрядові практики відзначаються синкретизмом язичницьких вірувань та християнських традицій, що відчутно простежується у побутуванні свят Івана Купала, жнивних та обжинкових ритуалів. Цикл має соціокультурне значення, формує відчуття спільності громади, підкреслює гармонію людини з природним середовищем та слугує механізмом передачі культурних цінностей між поколіннями [23].

Свято Івана Купала, яке на Поліссі зберегло найбільше архаїчних рис, нічні дійства, стрибки через вогонь, купальські ігри та танці мають глибинну очищувальну функцію. Вогонь постає як символ оновлення, відсічі від усього шкідливого, а вода, як джерело відродження продовження життя. Купальська зелень, папороть, м'ята, любисток використовується як сакральний оберіг та вважається носієм цілющої сили. Обряд пускання вінків на воду, що виконував роль ворожіння та водночас був формою символічного пошуку

пари, збереження соціальної єдності молодіжних груп. У багатьох поліських селах фіксується поєднання християнських практик з архаїчними, освячення води або участь у літургіях доповнювалися традиційними нічними обрядами біля річки чи на лісовій галявині [23].—Елементом літнього циклу є жниварська обрядовість, що відображає аграрну основу традиційної культури Полісся. Початок жнив супроводжувався символічними ритуалами «першого снопа». В'язали з особливою урочистістю та зберігали окремо у хаті. Як сакральний предмет, що мав забезпечити врожайність наступного року. У багатьох випадках перший сніп прикрашався стрічками чи польовими квітами, що надавало йому характеру оберега. Пісенна традиція під час жнив виконувала дві функції, організовувала ритм праці та одночасно виконувала магічну роль: через спів громада зверталася до сил природи з проханням про добрий врожай. Дослідники наголошують, що співи жниварок відзначалися особливою ритмікою та мелодикою, яка передавала важкість праці, та відчуття радості від завершення господарського кола [23].

Завершення польових робіт знаменувалося обжинками, що на Поліссі набували характеру масштабного свята громади. Обряд «останнього снопа» або «бороди» полягав у в'язанні пучка колосків, який символізував завершення сезону та втілював у собі уявлення про духа поля. Урочисто прикрашали, несли в село та зберігали у господарстві, як запоруку майбутнього достатку. Обжинкові урочистості включали святкові застілля, пісні та ігри, часто з елементами театралізованих вистав. Участь у святі брали всі мешканці села від дітей до людей похилого віку, що створювало простір соціальної інтеграції та підкреслювало спільну працю всієї громади [23]. Осінній святково-обрядовий цикл відображає завершення аграрного року, підготовку до зими та культурну адаптацію громади до природних ритмів. Він формувався на основі поєднання природних закономірностей, господарських потреб та релігійних уявлень, інтегруючи економічну, соціальну та ритуальну складові життя місцевих спільнот. Практики осіннього періоду виконували кілька взаємопов'язаних функцій: підтримання

соціальної згуртованості, символічне закріплення плодючості землі, передавання культурної пам'яті та адаптацію до сезонних змін. Висока локальна варіативність обрядів зумовлювалася типом господарства, релігійними впливами та історичною традицією регіону, що відображає глибоку інтеграцію культури та повсякденного життя [23; 40].

Обжинки та дожинки позначали завершення польових робіт та супроводжувалися комплексом ритуальних дій; останній сніп колосся підносили як оберіг родючості, плели спеціальні вінки, які зберігали у хаті або розміщували над дверима, що супроводжувалися піснями-обжинковими, що встановлювали ритм роботи координували дії громади, та танцями, хороводами, що зміцнювали соціальні зв'язки та передавали культурну пам'ять молодшому поколінню [39]. Локальні варіації обрядів включали обкурювання зерна та хати для захисту урожаю, відкладення частини колосків для освячення у церкві на Покрову. Такі практики демонструють усвідомлення циклічності природи та необхідності гармонії між людиною та навколишнім середовищем, як інтеграцію ритуального та господарського життя [39]. Свята врожаю концентрували увагу на вшануванні плодючості землі колективному відтворенні культурних традицій. До них належали приношення колосків до храму, випікання обжинкового короваю та проведення обрядових частувань родини сусідів. Короваї та вінки прикрашалися символічними мотивами сонцем, колоссям, польовими квітами, що символізувало життєву енергію та родючість. Текстильні атрибути, такі як вишиті рушники серветки, використовувалися для прикрашання столів, короваїв вінків, передаючи символіку врожаю та сезонних циклів від покоління до покоління [23]. Пісенні та танцювальні практики були невід'ємною частиною свят, хорові пісні відтворювали етапи роботи, висловлювали вдячність землі та сприяли колективній координації, а танці масові хороводи з розміщенням снопа або вінка у центрі символізували коло життя та природний ритм року, де дії забезпечували одночасно естетичне, соціальне та ритуальне значення свят [23].

Одним із центральних свят осіннього циклу була Покрова Пресвятої Богородиці (14 жовтня). Воно мало багатofункціональне значення, завершення польових робіт, козацьке свято, символ захисту громади. Практики включали освячення першого врожаю, процесії з вінками, колоссям і рушниками. У лісових поселеннях Полісся святкування доповнювалося елементами шанування лісових духів та охоронців родючості, що демонструє інтеграцію християнських та давніх аграрних вірувань [17]. Після завершення збору врожаю громада починала підготовку до зимового періоду засівання озимих культур, заготівлю овочів, фруктів, сіна дров. Практики супроводжувалися ритуальними діями, обкурювання будинків, благословення запасів, символічні заклинання для збереження здоров'я сім'ї. Поєднували економічний, соціальний, ритуальний вимір життя, забезпечуючи передавання традицій практичних знань наступним поколінням [24]. Позакалендарні обряди становлять центральну частину життєвого циклу традиційної спільноти. До них належать система дій, пов'язаних з народженням, шлюбом та смертю, що структурують індивідуальне колективне існування населення. Практики виконують соціальну регулятивну функцію, забезпечують передачу нормативних знань між поколіннями надають життєвим переходам символічної ваги. Дослідження регіональної обрядовості в Україні дозволяють простежити специфіку місцевих варіантів, сформованих під впливом природних, господарських міжетнічних чинників. Для Полісся характерна архаїчна, часто дуже консервативна система позакалендарних практик, у якій помітне поєднання дохристиянських мотивів із християнськими ритуалами, де формується своєрідна локальна обрядова семантика [17].

Родильні обряди складаються з комплексу заборон, ритуалів та обрядових дій, що супроводжують період перед пологами, самі пологи та післяпологовий час. У Поліссі структура родильного обряду зберегла архаїчні елементи, суворий перелік табу в передродовий період, ритуальна роль обрядових помічниць (бабок, повитух), спеціальні післяпологові

очищувальні дії й обряди введення новонародженого у спільноту. До найпоширеніших практик належать, виділення окремого місця для породіллі, використання захисних амулетів, обрядових рушників, заборона певних дій та відвідувань для захисту матері дитини, проведення обрядового годування та обкурювання оселі. Післяпологові обряди передбачали символічне перепускання новонародженого через певні межі (порог, вогонь, хліб), що мало мету закріплення його приналежності до громади та забезпечення захисту від нечистої сили [40 ; 56].

Обрядова лексика та вербалізовані формули (заклинання, пісні-присвяти) відігравали захисну функцію, тексти знеособлювали дитину не називали прямим ім'ям на ранніх етапах, виконували роль апотропейних висловлювань для відвертання небезпек. Текстильні елементи рушники, пеленки з характерною орнаментикою застосовувалися як обережні маркери, мали подвійний сенс практичний тепло, захист та символічний позначення нового статусу, передавання сімейних знаків. Етнографічні матеріали з Середнього Полісся демонструють збереження багатьох таких форм у XX столітті фіксують, трансформації під впливом церковних настанов та нових медичних практик [56].

Весільний цикл охоплює підготовчі процедури, сам обряд та післявесільні дії, на Поліссі весілля зберегло складну покрокову структуру, сватання, заручини, передвесільні очисні обряди, власне шлюбна церемонія та гостинні частини з ритуальними діями. Однією з відмінних рис є велика роль громади в організації весілля, сусіди родичі здійснювали трудову та ритуальну підтримку наречених, кожен етап супроводжувався чіткими ролями й формулами поведінки. У передвесільний період відбувалися обрядові дії, спрямовані на підготовку нареченої обрізання волосся, спеціальні прання, вишивальні роботи для приданого, які водночас виконували функцію передачі культурної інформації через матеріальні артефакти платки, рушники, сорочки [27]. Поліські весілля вирізнялися збереженням архаїчних текстів, пісні-обрядові на всіх етапах, від перекупи

до водіння дитини, що містять описові та заклиральні мотиви, пов'язані з плодючістю, родинотворенням та захистом. Обрядове вбрання мало регіональні особливості, орнаментика сорочок та головних уборів відтворювала символи оберігання, індивідуальні родові знаки. У ряді районів на заході Полісся збереглися старі форми перевдягання під час весілля, повторювані символічні дії з хлібом та сіллю, які служили маркерами гостинності та благословення майбутнього родинного життя [27].

Весільні та хрестильні обряди Західного Полісся та Волині становлять фундаментальний елемент народної культурної системи, виконуючи одночасно соціальну, ритуальну та символічну функції. Аналіз фольклорних прозаїчних джерел демонструє, що ці обряди структуровані за певними алгоритмами дій, які відтворюють уявлення про соціальні ролі, родинні зв'язки та моральні норми спільноти. Весільні церемонії, зокрема, не обмежуються формальними діями наречених і родин, а включають комплекс підготовчих, ритуальних та супровідних практики, від обряду викупу нареченої до ритуальної участі громади, що відображає механізми соціальної інтеграції та зміцнення колективної ідентичності [41]. Хрестильні обряди, у свою чергу, виступають ключовим моментом ритуальної інкорпорації новонародженої особи у соціальну та релігійну спільноту. Структурні елементи хрестин, символічні дії з водою, молитви, використання обрядових предметів формують уявлення про належність дитини до родини, громади та світу предків. Автори відзначають, що практики закріплюють соціальні та моральні норми, забезпечують передачу культурних знань від старших поколінь до молодших, підтримуючи безперервність традиції та зміцнюючи відчуття культурної приналежності. Особливе значення мають символічні дії у весільних і хрестильних обрядах, які виконують функцію культурного коду: рухи, мова, музичний супровід та ритуальні предмети несуть смислове навантаження, що транслює соціальні, моральні та естетичні цінності спільноти [67].

Семіотичний аспект обрядів підкреслює їхнє значення як механізму соціальної комунікації, через який передаються норми поведінки, цінності та колективні уявлення про життя та світобудову. З методологічної точки зору дослідження весільних і хрестильних практик Західного Полісся та Волині потребує комплексного підходу, що поєднує етнографічну фіксацію (польові записи, інтерв'ю, архівні матеріали), аналіз текстів фольклорної прози та семіотичний розбір ритуальних елементів. Міждисциплінарний підхід дозволяє реконструювати первісні функції обрядів, та простежити їх трансформацію в умовах сучасності, оцінити динаміку збереження традицій та інтеграції ритуальних практик у культурний туризм і освітні програми [67].

Поховальний цикл на Поліссі поєднує церковні канони, локальні ритуали прощання та комплекс поминальних дій. Особливістю регіону є багатошарова номінація дій та предметів, пов'язаних з відходом людини, сукупність назв для похоронних процесій, пісень-панахид, обрядових страв. Траурна риторика місцевих пісень та обрядів нерідко містить елементи міфологічного осмислення смерті, уявлення про шлях душі, зустріч з предками, функцію поминального столу, як простору контакту. Практика тривалого поминання (ритуальні дні, відмова від певних робіт) підкреслювала соціальну значущість втрати й відновлення статусу родини в громаді. На рівні матеріальної культури відзначаються спеціальні ритуальні набори рушники, покривала, застосування певної лексики, заборони на участь жінок чи чоловіків у визначені моменти, залежно від локальної традиції [12]. Поховальні музичні формули, лементування (ритуальні плачі), спів-обмови груп помічників мають чітку структуру і функціональну спрямованість, створити «провід» душі, організувати ритуальний порядок, що забезпечує соціальний перехід рідні у новий статус. Конкретні практики демонструють витримані регіональні модифікації, у деяких поліських локальностях практикували «відспів на дорозі» (похоронна процесія зупиняється на визначених місцях), в інших посилену роль обрядових страв на поминках з символами годування померлого [12].

Структурний аналіз обрядових дій свідчить, що основним джерелом хореографічного матеріалу є рухи, що виконують символічну функцію відображають взаємодію людини з природним і соціальним середовищем, передають значення родючості, захисних механізмів або комунікації з предками. Кожен жест або крок у цьому контексті набуває функції знака, формуючи семіотичну систему рухів, яка може бути інтерпретована в навчальному, сценічному чи етнографічному середовищі. Еволюція хореографічних форм Полісся зумовлена, як внутрішньою динамікою традицій (збереження знань місцевих носіїв, сімейні практики, ритуальні цикли), так зовнішніми впливами (контакти з іншими етнокультурними групами, модернізація побуту). Консервація сенсу та адаптація форми створюють пластичність танцювальної мови, що дозволяє їй зберігати локальні ритміко-кінетичні модуси та водночас інтегрувати нові інтерпретації в сучасну культурну практику [57].

Методологічний підхід до дослідження поліських танцювальних практик передбачає міждисциплінарну комбінацію етнографічної фіксації (польові спостереження, відеозаписи, інтерв'ю з носіями традицій), семіотичного аналізу руху та історико-культурного контексту, що дозволяє відтворити первинні смислові значення обрядів та оцінити процеси їх трансформації в навчальній, сценічній або фестивальній практиці. У результаті формується комплексне розуміння танцю як динамічної системи, що відображає культурні, соціальні та символічні аспекти життя спільноти. Використання обрядових мотивів у хореографічній практиці потребує етичних і методичних гарантій: залучення носіїв традицій, як активних учасників, збереження автентичності рухів та контексту, а також науково обґрунтована інтерпретація для широкої аудиторії, що сприяє збереженню культурної спадщини, та формуванню стійких практик народної хореографії, які можуть бути інтегровані у культурний туризм, освітні програми та сучасну сценічну діяльність, підтримуючи культурну ідентичність регіону [57]. Матеріальна культура рушники, вбрання, пеленки, поясні смуги,

вишивки виступає основним носієм смислів у родинних обрядах. Символічна система орнаменту передає інформацію про статус, належність до певної локальної групи, родові настанови та обережні формули. Текстильні елементи застосовувалися у всіх трьох типах обрядів, рушники супроводжували зустрічання молодої під час весілля, пеленки та спеціальні серветки під час ритуалів народження, покривала та стеляння під час поховань. У кожному випадку орнамент декорував, та виконував захисну, маркерну та комунікативну функцію. У Поліссі збережено унікальні мотиви й техніки виготовлення, які відрізняються від сусідніх регіонів своєю архаїчністю й специфічною номінацією предметів. Вербалізація обрядів (пісні, формули, заклинання, прислів'я) служить засобом передачі обрядової технології та інструкцій. Ритуальні тексти фрагментуються, відтворюються в усній традиції та адаптуються до місцевих умов, одночасно виконуючи функцію пам'яті та контролю за правильною реалізацією дій [41] (див. Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

**Порівняльна характеристика календарно-обрядових циклів: Полісся,
Волинь, Поділля, Буковина**

Календарний цикл	Полісся	Волинь	Поділля	Буковина
Зимовий	Святки, Василів день, колядування, обряди на захист дому від нечистої сили	Колядки, щедрювання, водіння кози, обряди на благополуччя родини	Колядки, щедрювання, «водіння Маланки», святкування Миколая	Колядування з елементами релігійної символіки, святкування Різдва з обрядовими піснями
Весняний	Великдень, Зелені свята, проводи зими, обряди на родючість ґрунту	Великодні традиції, весняні свята на честь пробудження природи, гаївки	Великдень, Зелені свята, обрядові хороводи, посівні обряди	Великдень, зустріч весни, елементи язичницької символіки у піснях
Літній	Івана Купала, обряди на воду	Купальські дійства, обряди	Івана Купала, народні	Купальські ритуали, обряди

	та трави, народні купальські пісні	на здоров'я, вода як символ очищення	святкування, обряди на врожай	на гармонію родини та громади
Осінній	Жниварські свята, свята врожаю, Покрова, підготовка до зими	Обжинки, свята плодючості, похвала праці селян	Обжинки, дожинки, ярмарки, Покрова	Свята врожаю, обрядові приготування до зими, інтеграція з церковними святами
Позакалендарні обряди	Весільні, поховальні, родильні практики з локальними символами	Весілля з елементами народного театру, поховальні пісні	Весілля, поховання з регіональними ритуалами, родинні святкування	Весільні обряди, поховальні процесії з церковним супроводом

Джерело: сформовано самостійно автором на основі [7; 9; 20; 23].

Порівняльний аналіз календарно-обрядових циклів у різних регіонах України дозволяє виділити як спільні, регіонально специфічні риси святково-обрядової практики. Поліські практики вирізняються архаїчністю, сильною локальною варіативністю та тісним зв'язком з лісовим середовищем. Велика кількість охоронних заборон, апотропейних дій та номінаційних форм у побутових обрядах вказує на витриманість давніх моделей поведінки. Помітна виражена роль жінки в збереженні обрядової передачі (повитухи, обрядові помічниці, жіночі пісенні цикли). Етнографічні дослідження Житомирської та Чернігівської областей фіксують особливості, як збереження специфічних текстів родильних пісень, унікальна техніка вишивки та локальні варіанти поховальної лексики [35]. Волинська обрядовість має багато спільного з поліською, але відрізняється більшою аграрною орієнтацією та впливом західноукраїнських форм. У весільній традиції Волині помітна урочистість ритуалів, широко зафіксовані елементи церковного вінчання, як вирішальний момент, тоді як у ряді поліських громад певні шлюбні дії могли мати пріоритетні локальні етапи перед церковним обрядом. Родильні та поховальні практики Волині часто

демонструють синтез народних та церковних норм, що зумовлено впливом писемних джерел та активної мережі церковної інституції [7].

Подільська обрядовість відома енергетикою пісенної традиції, багатством музичних форм та розвиненим ремісничим забезпеченням обрядових атрибутів. Весільні тексти на Поділлі демонструють високу театралізацію дій, велике значення має процесія та гостинність. У поховальній обрядовості Поділля відзначається специфічною системою поминальних страв та збереженням обряду «третє» чи «сінокосні» поминки з чітко визначеними часовими термінами. Порівняно з Поліссям, на Поділлі значнішим є вплив інтенсивнішого агрокультурного освоєння земель та торгівельних зв'язків, що впливало на стилі предметного забезпечення обрядів [3]. Буковинські практики відзначаються мультикультурним впливом (українські, румунські, молдавські, австрійські сліди), що сформувало гібридні обрядові моделі. Весільні церемонії надавалися високій театральності, з збереженням елементів народного костюма та музичного супроводу. Поховальні практики у багатьох локальних варіантах Буковини містять сильні релігійні елементи та тривалі поминальні цикли. Порівняння з Поліссям виявляє систему орнаментальної семантики в текстилі та інші мотиви у пісенній традиції, спричинені контактами з іншими етнічними групами [11]. Отже, святково-обрядовий календар Полісся відображає тісний зв'язок людини з природним циклом та господарською діяльністю, поєднуючи локальні особливості з загальноукраїнською традицією. Він виконує регулятивну, соціальну, виховну та символічну функції, забезпечуючи згуртування громади та збереження культурної пам'яті. Календарна обрядовість регіону водночас демонструє локальну специфіку та здатність традицій адаптуватися до сучасних умов, залишаючись важливим чинником формування національної ідентичності. Водночас календарна обрядовість Полісся засвідчує високу адаптивність, що дозволяє зберігати культурну значущість в умовах суспільних трансформацій. Попри модернізаційні процеси та зовнішні впливи, традиції продовжують

виконувати ідентифікаційну функцію, виступаючи важливим елементом формування національної свідомості та символічним ресурсом збереження локальної специфіки. Саме поєднання архаїчних пластів та здатності до оновлення забезпечує життєздатність поліського святково-обрядового календаря у сучасному соціокультурному середовищі.

2.2. Форми підтримки практики в регіоні в історичній ретроспективі

Полісся, як етнокультурний регіон України, вирізняється багатою святково-обрядовою традицією, що зберегла архаїчні риси до дохристиянські елементи. Впродовж століть обряди підтримувалися самою громадою: звичаї передавалися з покоління в покоління у межах родини та сільської общини. Історично носіями та охоронцями традицій виступали поліщуки, мешканці Полісся, для яких календарні свята (наприклад, «водіння Куста» на Трійцю) та родинні обряди були невід'ємною частиною життя [18]. З кінця XIX ст. до підтримки поліської обрядовості долучаються представники інтелігенції та науковці, фіксуючи народні звичаї у фольклорно-етнографічних збірниках.

У радянський період традиційна культура Полісся, її підтримка здійснювалася через державні культурні інституції (будинки культури, фольклорні ансамблі). В час збереження святково-обрядової практики Полісся стало предметом цілеспрямованої державної політики та громадських ініціатив: елементи внесено до національного переліку нематеріальної спадщини, проводяться фестивалі, реалізуються науково-культурні проєкти з метою передачі цих надбань майбутнім поколінням [2; 18]. У традиційному поліському суспільстві головним механізмом збереження свят та обрядів була живильна сила громади. Святково-обрядовий цикл Полісся формувався століттями та підтримувався самим устроєм життя селян. Наприклад, обрядами «Куст» на Зелені Свята, «Коляда» і «Щедрий вечір» узимку, «Русалії» та купальські дійства влітку селяни відзначали ключові моменти аграрного календаря. Передача знання про порядок проведення обрядів забезпечувалася неписаними нормами та

наступністю поколінь. Важливу роль відігравала церква, адаптуючи деякі язичницькі ритуали до християнських свят. Поліські громади поєднували дохристиянські дії з відвідуванням храму, після обряду «водіння Куста» на Трійцю мешканці села йдуть до церкви, несуть освячене зілля на могили предків [18; 24]. Православна церква загалом терпимо ставилася до локальних звичаїв, якщо вони не суперечили християнським канонам.

Починаючи з другої половини XIX століття, до збереження поліських традицій долучилися етнографи та фольклористи. У 1853-1880-х роках проводилися масштабні етнографічні експедиції під керівництвом Павла Чубинського, які охопили значні поліські території. Дослідники записували народні пісні, звичаї, обряди, вводячи їх до наукового обігу, що дозволило зафіксувати елементи традиційної культури, підкреслити їхню цінність для української нації. В ті ж часи уродженці Волинського Полісся, такі як Леся Українка та Олена Пчілка, здійснювали фольклорні записи поліських пісень та легенд, популяризуючи поліську обрядовість у своїх творах. У міжвоєнний період (1920-1930-ті рр.) дослідження Полісся продовжилися по обидва боки нового кордону: в радянській Україні етнографічні комісії збирали матеріали про побут поліщуків, у складі Польщі (на Волині та Поліссі) діяльність розгортали українські культурно-просвітницькі товариства. Хоча державної політики підтримки традицій не існувало, сама увага науковців та краєзнавців слугувала опосередкованою формою підтримки документуванням та популяризацією святково-обрядових практик регіону [51].

Кардинальні зміни настали у радянський період. З одного боку, комуністична влада намагалася викоринити «пережитки минулого», до яких відносила чимало народних звичаїв, особливо пов'язаних з релігійними святами. Багато традиційних обрядів Полісся (наприклад, ритуали на Різдво чи Великдень) перейшли у напівпідпільне побутування або були трансформовані. З іншого боку, радянська культурна політика не заперечувала використання фольклору в ідеологічно прийнятній формі. На Поліссі, як і в інших регіонах, створювалися будинки культури, при яких

діяли гуртки художньої самодіяльності, фольклорні ансамблі. Саме через інституції держава підтримувала «нове життя» народних обрядів у вигляді сценічних постановок та фестивалів. Вже у 1950-х рр. було засновано професійні колективи, що популяризували поліські пісні та танці. Знаковим став приклад Поліського державного ансамблю пісні та танцю «Льонок», створеного 1958 року в Житомирі. Ансамбль «Льонок» ось уже понад 65 років є відомим українським колективом, який популяризує народне мистецтво Полісся та України на концертній сцені [23]. Він став своєрідним хранителем традицій: у репертуарі ансамблю старовинні поліські пісні, фольклорні танці, обрядові дійства в художній обробці. У радянські часи інституційна підтримка святково-обрядової практики реалізувалася через мережу клубів та ансамблів, що дозволило зберегти чимало елементів поліської обрядовості в адаптованій формі [23].

Поряд із клубною роботою, важливу роль у збереженні спадщини відіграв академічний сектор. У 1953–1980-х роках тривали етнографічні експедиції на Полісся, організовані науковими установами. Зокрема, після аварії на Чорнобильській АЕС 1986 року постало завдання задокументувати культуру виселених поліських сіл. Для цього при НАН України було створено Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, фахівці якого розпочали масштабне дослідження традицій Полісся. Зусиллями установи та Львівського університету зібрано унікальний польовий матеріал про календарні звичаї поліщуків, у 2017 р. проведено експедицію в Ріпкинський район на Чернігівщині [5]. На основі зібраних даних науковці укладають реєстри народного календаря, описують обряди та звичаї, акцентують на світоглядних рисах свят [5]. Результати досліджень видаються окремими збірниками («Київське Полісся», 1997; «Овруччина», 1999 та ін.), що також слугує формою підтримки *науковим осмисленням і популяризацією* поліської обрядової культури. Тож наприкінці ХХ ст. в Україні сформувалося розуміння цінності поліського традиційного спадку, яке надалі відобразилося в державній політиці.

Із доби незалежності (від 1991 р.) підтримка святково-обрядових практик Полісся набула цілеспрямованого та організованого характеру. Україна приєдналася до ЮНЕСКО Convention 2003 про охорону нематеріальної культурної спадщини (ратифікація - 2008 р.), що зобов'язало державу інвентаризувати та охороняти традиційні елементи культури [33]. Поліські обряди, звичаї опинилися в центрі уваги, як унікальні скарби національної спадщини. У 2018 р. традицію обряду «Водіння Куста» в с. Сварицевичі Рівненської обл. офіційно включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (наказ МКУ № 995 від 16.11.2018) [18], що закріпило державну охорону для древнього поліського ритуалу, що зберігся практично без змін в одному селі протягом століть. Місцева громада Сварицевичів, своєю чергою, раніше започаткувала власну ініціативу щорічно влаштовувати фестиваль на честь свята Куста. Метою цього заходу є відродження та збереження багатовікової спадщини Полісся, народного музикування, традицій, звичаїв та обрядів [18]. На рівні громади традиція отримала живу підтримку у формі святкового дійства, що стимулює молодь долучатися до прадавнього обряду. А на державному рівні внесення «Куста» до переліку НКС означає надання йому охоронного статусу, підтримку документацією, можливість подальшого просування до Репрезентативного списку ЮНЕСКО [32]. Нематеріальна культурна спадщина є важливим чинником у розвитку сучасного туризму, оскільки вона формує унікальну ідентичність регіону та приваблює відвідувачів через автентичні практики, традиції та обряди. На Рівненщині прикладом таких елементів є традиція виготовлення мацика та обряд «водіння Куста», які зберігають давні локальні звичаї, мають значний потенціал для туристичного промоушену регіону [18].

Традиція виготовлення мацика локального м'ясного продукту, який готують за старовинними рецептами, є гастрономічною візитівкою краю, та способом збереження сімейних кулінарних практик. Використання цієї

традиції у розвитку гастрономічного туризму дозволяє поєднувати економічний ефект із популяризацією місцевої культурної спадщини [5].

Обряд «водіння Куста», що має дохристиянське коріння та пов'язаний з весняно-літнім календарним циклом, виступає прикладом ритуалу, який відображає гармонію людини й природи. Його включення у туристичні маршрути створює можливості для культурного туризму та етнографічних досліджень, сприяючи підвищенню інтересу до Рівненщини серед вітчизняних та іноземних відвідувачів [18]. Нематеріальна культурна спадщина посідає вагоме місце у формуванні сучасних стратегій розвитку туризму, оскільки вона виконує функцію збереження культурної ідентичності регіонів та виступає ресурсом для формування унікальної туристичної пропозиції. На прикладі Рівненської області простежується значний потенціал у використанні локальних традицій, зокрема виготовлення мацика та обряду «водіння Куста», як інструментів культурного та туристичного розвитку. Традиція виготовлення мацика, що має тривалу історію та передається між поколіннями, є прикладом гастрономічної нематеріальної спадщини. Її інтеграція у туристичний простір здатна сприяти розвитку гастрономічного туризму, популяризації локальних продуктів та формуванню позитивного іміджу регіону. При цьому важливим аспектом є автентичність процесу виготовлення, яка забезпечує культурну цінність та відрізняє місцеву гастрономію від масових продуктів харчової індустрії [18]. «Водіння Куста» належить до традиційних календарно-обрядових практик, що мають дохристиянське походження та відображають циклічність зв'язку людини з природою. Збереження та актуалізація у сучасних умовах дозволяють розвивати етнокультурний туризм, створювати нові культурні маршрути та підвищувати рівень зацікавленості до Рівненщини серед, як внутрішніх, так і зовнішніх туристів.

Водночас обряд є важливим елементом формування колективної пам'яті та ідентичності місцевої громади. Крім «Куста», до національного переліку нематеріальної спадщини внесено елементи культурної практики

Полісся [18]. Серед них традиційне бортництво (лісове бджільництво), яке побутує на Житомирщині та Рівненщині. У 2020 р. стартував масштабний проєкт «Бортництво Полісся: архаїчна традиція в сучасному вимірі» за підтримки Українського культурного фонду [22]. Ініціатором виступив Вишгородський історико-культурний заповідник, а співорганізаторами Рівненська обласна державна адміністрація, Державна архівна служба, ряд музеїв Полісся тощо [22]. Проєкт об'єднав науковців різних галузей (етнологію, історію, біологію) та залучив ресурси кількох областей задля однієї мети сучасними методами підтримати давнє поліське ремесло. В рамках цієї ініціативи створено віртуальний музей бортництва (інтерактивний вебсайт), де зібрано оцифровані експонати з музеїв Київщини, Житомирщини, Рівненщини, розміщено 3D-моделі бортьових дерев, фото та відеоматеріали, методичні матеріали [19; 30].

Окремим напрямом підтримки поліської обрядової практики стала інтеграція її елементів у культурно-мистецькі проєкти та освітні програми. В області діють обласні центри народної творчості (напр., Рівненський обласний центр народної творчості), які організовують експедиції, майстер-класи, конкурси фольклорних колективів. Їхня діяльність допомагає виявляти та підтримувати носіїв традицій, співочі гурти, майстрів, знавців обрядів. Приміром, на Рівненщині громадські організації у співпраці з центром народної творчості проводили кулінарно-етнографічні експедиції у поліські села, документуючи традиційну кухню (страву «мазик»), обряд «водіння Куста», вшанування старезних дерев тощо [21]. Популяризація результатів (через ЗМІ, інтернет-платформи) перетворює локальні звичаї на туристичні «родзинки» регіону, стимулюючи громади плекати. На національному рівні при підтримці Міністерства культури та інформаційної політики регулярно проводяться форуми та конференції, присвячені нематеріальній спадщині Полісся. 9 серпня 2022 р. відбувся Всеукраїнський форум «Нематеріальна культурна спадщина Полісся: виклики щодо збереження національних цінностей та народних надбань» за участі експертів з усієї країни. На ньому

обговорено співпрацю державних та недержавних установ, громад та носіїв традицій для охорони поліських елементів НКС, як на місцевому, на національному рівнях [21].

Заявлені спікери, керівництво Українського центру культурних досліджень, представники ЮНЕСКО-акредитованих організацій наголосили на необхідності координації зусиль та термінового внесення поліських феноменів до міжнародних реєстрів [37]. Директор Рівненського обласного центру народної творчості Ірина Рачковська акцентувала, що Полісся має багато унікальних скарбів, які слід охороняти, поліський мед (продукт бортництва), рівненський мацик, давні ремесла (виготовлення дудки-викрутки, серпанкове ткацтво, геометрична вишивка) та тисячолітній обряд «водіння Куста» [2]. Заходам формується спільне бачення стратегії підтримки від документації та популяризації до офіційного визнання і передачі молодому поколінню через освіту та культурний туризм. Вірування, пов'язані з хлібом, займають особливе місце в культурному просторі Полісся, що відображається глибинні уявлення про життєдайні сили природи, родючість та безперервність існування людини й громади. Хліб постає символом життя, достатку, благополуччя, а також виступає своєрідним посередником між світом живих і світом предків. Символічна насиченість формувала особливе ставлення до хліба від процесу його випікання до ритуалізованого споживання, де кожна дія мала визначений сенс і значення [70]. Сакральність хліба виявлялася не в його обожненні, а у визнанні ролі як універсального знака, що концентрує в собі культурні й духовні цінності. Він супроводжував людину протягом усього життєвого циклу: від народження й весільних обрядів до поховальних і поминальних практик. У таких контекстах хліб виступав не лише як їжа, а й маркер переходу між життєвими етапами, символ пам'яті, гостинності й єдності громади [70]. Важливим є семіотичний вимір цих вірувань: хліб виконував функцію знака, що відображав моральні та соціальні уявлення суспільства. Наприклад, у поминальній практиці він символізував зв'язок між поколіннями, тоді як у

весільних обрядах, благополуччя майбутньої родини. Хліб функціонував як кодований носій інформації про світоглядні та культурні засади поліської громади [70].

Збереження таких вірувань у поліському середовищі зумовлене їх тісним зв'язком з повсякденним життям. Вони не існували у відриві від побутових і господарських практик, а інтегрувалися у систему традиційних обрядів, що забезпечувало їх автентичність та стійкість. Феномен можна розглядати, як унікальний ресурс нематеріальної культурної спадщини, який має значення для етнології та культурної антропології, для сучасних стратегій збереження та популяризації регіональної ідентичності [70].

Отже, історичний розвиток форм підтримки святково-обрядової практики на Поліссі демонструє поступовий перехід від стихійного збереження всередині громади до свідомої охоронної діяльності на рівні держави та суспільства. У традиційному соціумі Полісся обряди виживали завдяки міцності родових та релігійних інститутів, народна пам'ять та повсякденне практикування були головними «механізмами підтримки». У ХХ ст., попри тиск антитрадиційної ідеології, народні звичаї отримали нову форму підтримки через заклади культури та сценічне втілення фольклору. Сучасний етап характеризується визнанням поліської обрядовості, як цінної нематеріальної культурної спадщини, що потребує охорони. Держава разом із науковою спільнотою та громадами впроваджує комплекс заходів: від внесення елементів до Національного переліку та створення матеріалів для номінації в ЮНЕСКО [55] до проведення фестивалів, освітніх проектів та цифрових архівів. В результаті святково-обрядова практика Полісся сьогодні збережена, та динамічно розвивається в сучасному контексті. Її підтримка набрала усвідомленого характеру: традиція живе, коли її знають, цінують та передають далі. Саме таке поєднання живої участі носіїв та організаційної підтримки (державної та громадської) забезпечує тяглість поліських свят та обрядів в мінливих умовах сьогодення. Як свідчить досвід останніх років, комплексний підхід документування, офіційне визнання, популяризація через

фестивалі та медіа, навчання молоді є запорукою, що унікальні обряди Полісся та надалі залишатимуться невід'ємною складовою української культурної мозаїки.

Висновки до розділу 2.

Святково-обрядовий календар Полісся виступає цілісною системою культурних практик, що відображає взаємодію людини з природою, річним аграрним циклом та соціальною організацією громади. Календарна обрядовість поєднує сезонні свята, трудові ритуали, родинні звичаї та релігійні уявлення, формуючи стійку структуру, яка протягом століть забезпечувала регуляцію суспільного життя. У цьому виявляється її багатофункціональний характер, інтегрувала громаду, підтримувала моральні орієнтири, забезпечувала тяглість культурної пам'яті та слугувала засобом міжпоколінної комунікації.

Аналіз фахової літератури та джерел засвідчує, що обрядовість Полісся має спільні риси з календарними практиками інших регіонів України, проте зберігає виразні локальні акценти, зумовлені природно-географічними, історичними та етнокультурними особливостями. У ритуалах регіону відображено поєднання язичницьких уявлень з християнськими символами, що сформувало унікальний пласт духовної культури. Дослідження демонструє, що традиція не існувала в застиглому вигляді, а постійно пристосовується до нових умов, зберігаючи головні смислові та символічні елементи. Історичний розвиток святково-обрядового календаря Полісся виразно простежується у трьох напрямках: стихійне збереження у межах родини та громади, трансформація під впливом зовнішніх ідеологічних та соціально-економічних чинників у XX ст. Сучасна інституалізація у вигляді державної політики охорони нематеріальної спадщини, діяльності закладів культури, наукових центрів та громадських ініціатив.

Сьогодні поліські традиції мають офіційне визнання як складова національної культурної спадщини, що відображається у включенні окремих

елементів до національного переліку, створенні цифрових архівів, розвитку фестивальних форм популяризації та освітніх програм.

Тож святково-обрядовий календар Полісся слід розглядати як етнографічний феномен та індикатор культурної динаміки суспільства. Вивчення відкриває можливості для аналізу механізмів збереження та трансформації традиційної культури в умовах модернізації та глобалізації. Обряди виступають своєрідним «культурним кодом» регіону, у якому заковано ціннісні орієнтири, символічні моделі світосприйняття та соціальної взаємодії.

Саме через обрядову практику здійснюється формування колективної ідентичності, що є особливо важливим у сучасному контексті зростання інтересу до локальної історії та нематеріальної спадщини.

Сучасний стан календарної обрядовості Полісся демонструє поєднання автентичної практики з новими формами репрезентації. Використання обрядів у культурно-освітніх проєктах, туристичних маршрутах, медіапросторі та академічних дослідженнях сприяє збереженню, та оновленню традиції, надаючи їй додаткового значення у суспільному житті, що дозволяє розглядати поліський календар, як динамічний культурний ресурс, що зберігає архаїчні смисли та набуває актуальних соціокультурних функцій.

РОЗДІЛ III. СВЯТКОВО-ОБРЯДОВА ПРАКТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ УПРАВЛІНСЬКОГО СЕГМЕНТУ.

3.1. Нові підходи до організації та управління соціокультурним середовищем

Останнє десятиліття структура та спосіб функціонування святково-обрядових практик зазнали помітних змін під впливом кількох взаємопов'язаних чинників, цифрової трансформації, урбанізації та мобільності населення, соціально-політичних криз, професіоналізації культурного менеджменту та зростання ролі громадських ініціатив. Зрушення торкнулися форми представлення та репертуару обрядовості: локальні, інтимні практики дедалі частіше трансформуються в публічні заходи етнофестивалі, реконструкції, ярмарки, вистави з обрядовими елементами. Публічна інтерпретація обрядів передбачає нові режими репетиції та демонстрації з редукцією або адаптацією елементів для масового глядача, створюючи додаткові можливості для збереження та документування традицій. Зростання культурного туризму та програм місцевого брендування призвело, що низка ритуалів стала складовою економічних стратегій районів, що накладає вимоги до стандартизації представлення обрядів [5]. Створюються цифрові архіви, аудіо та відеофіксації пісень, ремесел, ритуальних текстів, з'являються віртуальні виставки та онлайн-курси, що дозволяють передавати знання поза межами традиційної громади. Пандемія COVID-19 продемонструвала ефективність цифрових форматів, як засобу виживання культурних практик у кризових умовах, а війна підсилює потребу у цифровому бек-апі нематеріальної спадщини, як засобі її збереження. Цифрова доступність, породжує ризики витіснення локального контексту, знеособлення традицій, проблеми авторського права та нерівномірний доступ до технологій (цифрова нерівність). UNESCO та профільні дослідження висувають рекомендації збалансованої оцифрування та захисту даних при роботі з нематеріальною культурною спадщиною [55].

Роль відіграють міжсекторальні партнерства, державні органи, місцеві громади, університети, культурні центри та бізнес. Раніше практики збереження обрядів значною мірою були справою локальних спільнот та релігійних установ, але зараз до процесів включаються проєктні менеджери, культурні менеджери, фандрейзери, PR-фахівці, що підвищує професійний рівень презентації обрядів, але ставить завдання збереження автентичності та етичного представлення. Ефективні моделі поєднують громаду, як носія практики з експертною підтримкою у збиранні, документації та промоції [23].

Демографічні зрушення, внутрішня міграція, урбанізація, виїзд молоді знизили прямі механізми міжпоколінної передачі обрядових практик у багатьох громадах, що підсилює потребу в цілеспрямованих освітніх програмах, шкільних модулях та позашкільних ініціативах, спрямованих на залучення молоді у процес навчання традиційним технікам. Паралельно розвинулися ініціативи з мобільних етноцентрів та волонтерських експедицій, які мають на меті синхронізувати фіксацію знань та їхню передачу у сучасних форматах [55]. Війна та кризи змінили пріоритети, культура перетворилася на інструмент національної стійкості, документування обрядів набуло стратегічного значення для збереження ідентичності, ідеї культурної дипломатії стали важливим елементом міжнародного комунікування. У воєнних умовах цифрові бек-апи архівів стають не опцією, а пріоритетом, фізичні колекції та традиції опиняються під загрозою знищення [55]. Місцеві громади залишаються первинним носієм святково-обрядової практики, ефективне управління передбачає не заміщення, а посилення ролі спільнот у прийнятті рішень щодо фіксації, інтерпретації та представлення традицій. Практична логіка полягає у передбаченні трьох рівнів взаємодії громадянський, безпосередні носії, старійшини, майстри; муніципальний, органи місцевого самоврядування, культурні центри; зовнішній, університети, регіональні музеї, донорські організації. Успішні проєкти поєднують рівні через формалізовані механізми співпраці (меморандуми, угоди про спільне володіння архівами,

консультативні ради), що дозволяє розподілити відповідальність, громада визначає пріоритети збереження, місцева влада забезпечує інфраструктуру та фінансування, експерти надають методичну підтримку [64].

Місцеве самоврядування може діяти як каталізатор, створювати мікрогрантові програми для ініціатив збереження, організовувати мобільні етноцентри, підтримувати шкільні та позашкільні курси з ремесел та обрядових пісень, фінансувати технічну частину оцифрування. Короткі проєкти з одноразовим ресурсом дають результат, але не забезпечують тривалої передачі знань. Поєднання міських та селищних бюджетів з фондами культурного партнерства та коштами від туризму, формується «грошовий пул», здатний підтримувати фіксацію, та освітні програми. Для місцевих рад варто розробити інструктивні нормативи щодо етичної взаємодії з носіями та алгоритми погодження комерційних ініціатив, щоб гарантувати прозорість та справедливий розподіл ресурсів [66]. Управлінська практика мусить враховувати питання залучення молоді, інвестиції в молодіжні культурні простори, конкурси ідей, резиденції для молодих майстрів, мотиваційні гранти та налагодження шкільних програм. Молоді люди мають бачити матеріальну та нематеріальну вигоду від участі, заробіток через ремесло, можливість професійного росту, публічне визнання. Формується нове покоління носіїв, здатне переносити практики у сучасний контекст, зберігаючи при цьому їхню змістову наповненість [66].

Музейна інституція виконує роль у консервації матеріального та нематеріального аспектів обрядовості, але формат «витягнути-експонувати» часто руйнує контекст. Сучасний підхід до музеєзації обрядового матеріалу має дві головні складові, мультимодальна експозиція (поєднання об'єктів, відео аудіоматеріалів, інтерв'ю з носіями) та контекстуалізація (етнографічні описи, метадані, розповіді про процеси приготування й виконання), що дозволяє передати структуру обряду, його часові та соціальні рамки та дає відвідувачеві доступ до джерел знань у зручному форматі. Рекомендується інтегрувати у музейні стенди QR-коди або мікросайти з розгорнутими

архівними записами та навчальними ресурсами [62]. Доцільно залучати представників спільнот у процес відбору експонатів та формулювання наративів, угоди про виставки мають визначати категорії доступу відкритий або контрольований доступ та правила використання. Для збереження живої практики музеї може розробити програму репетицій та живих демонстрацій, де носії виконують елементи обряду у контрольованому, погодженому форматі [64]. Варто застосовувати стандарти, сумісні з міжнародними базами (наприклад, формати, що дозволяють інтеграцію з Europeana або національними репозитаріями).

З огляду на безпеку слід налаштувати рівні доступу, резервні копії та політику хостингу, що враховує ризики кібератак у воєнний час. При плануванні виставок важливо прорахувати логістику залучення носіїв (компенсація, умови перебування, технічна підтримка) та дотримання етичних домовленостей (письмові угоди, авторські права, правила відеофіксації). Рекомендується використовувати поетапний підхід, пілотна експозиція, збір фідбеку від громади, масштабування, що дозволяє уникнути помилок «екзотизації» та перевантаження носіїв [64]. Питання прав власності на традиційні знання та матеріали є суттєвим у проєктах, що генерують доходи через туризм або продаж ремесел. Правова модель має враховувати, авторські права виконавців, права громади на колективні практики та механізми ліцензійної співпраці. Практичний інструмент, договори про спільне володіння та розподіл доходів від продажу продуктів, що базуються на обрядовій традиції [64].

Локальний брендинг повинен будуватися на етичних засадах, чесна репрезентація, прозорі ланцюги постачання ремесел, належне позначення походження виробів та маркетинг, який не спрощує зміст. Ефективна стратегія брендингу поєднує елементи storytelling (історії носіїв, походження традиції), сертифікацію автентичності виробів та канали збуту (локальні крамниці, онлайн-платформи). Досвід країн з розвиненими креативними індустріями показує, що брендинг підвищує туристичну привабливість та

приносить економічний ефект, але лише за умови справедливого розподілу вигод [65].

Дослідження побуту поліщуків через аналіз діалектного тексту дозволяє виявити глибокий зв'язок мовних форм з соціокультурним і повсякденним життям регіону. Г. Гримашевич підкреслює, що діалектні особливості відображають традиційні форми побуту, сімейні та суспільні стосунки, систему цінностей і локальні норми поведінки. Мовне багатство передає семантичні відтінки культурних практик та слугує інструментом відтворення історичної пам'яті спільнот Полісся [5]. Особливу увагу Г. Гримашевич приділяє аналізу лексики, пов'язаної з домашнім господарством, ремеслами, ритуальними практиками та повсякденними заняттями. Лексика є маркером культурної специфіки регіону, оскільки відображає локальні способи взаємодії людини з природним середовищем та соціальною спільнотою.

Використання діалектних текстів дозволяє відтворити автентичні моделі поведінки, обрядові та сімейні практики поліщуків, що є важливим для збереження нематеріальної культурної спадщини. Методологічно дослідження ґрунтується на лінгвістичному аналізі усних та письмових джерел, включаючи інтерв'ю, народні оповіді та локальні тексти, що дає змогу реконструювати історико-культурні реалії побуту Полісся та оцінити трансформацію традицій під впливом соціально-економічних та культурних змін. Вивчення діалекту, як джерела інформації про повсякденне життя та культурні традиції Полісся є важливим для створення науково обґрунтованих програм збереження та популяризації нематеріальної спадщини. Включення таких матеріалів у культурно-освітні та туристичні проєкти дозволяє підтримати локальні традиції, та сприяти формуванню культурної ідентичності та соціальної інтеграції населення [5]. Гастрономічний туризм розглядається, як ефективний інструмент брендингу регіонів, здатний посилювати культурну ідентичність та економічну привабливість територій. Аналіз українських регіонів свідчить, що гастрономічна спадщина відіграє

ключову роль у формуванні унікального образу регіону, оскільки кулінарні традиції відображають локальні культурні практики, історичні впливи та природні ресурси. Для Полісся, з його багатими етнокультурними та гастрономічними традиціями, розвиток гастрономічного туризму може стати важливим фактором культурного відродження та залучення туристів, що зацікавлені у автентичних місцевих продуктах і кулінарних ритуалах. Стратегічне використання гастрономічного туризму передбачає комплексну діагностику ресурсів регіону, аналіз потенційних туристичних потоків та адаптацію локальних кулінарних традицій до сучасних вимог ринку. Лепкий та Левчук підкреслюють, що формування бренду регіону через гастрономію потребує інтеграції культури харчування у туристичні маршрути, фестивалі та освітні програми, що дозволяє не лише популяризувати регіональні страви, а й зберегти нематеріальну культурну спадщину [5].

Гастрономічний туризм виконує соціокультурну функцію, адже стимулює взаємодію між місцевою спільнотою та туристами, підтримує локальних виробників, ремісників та гастрономічних експертів. Для Полісся може проявлятися у популяризації традиційних продуктів, таких як мацик, медові вироби, локальні сорти ягід та грибів, та у відтворенні обрядових страв у контексті святково-обрядових циклів. Гастрономія стає економічним, культурним ресурсом, що сприяє сталому розвитку регіону. Методологічно розвиток гастрономічного туризму в Поліссі, вимагає міждисциплінарного підходу, поєднання економічного аналізу, культурологічної експертизи, маркетингових стратегій та елементів етнографії. Використання статистичних даних, порівняльних методів та кейс-аналізу дозволяє оцінити ефективність брендингу регіонів та розробити рекомендації щодо оптимізації туристичних продуктів на основі автентичних кулінарних традицій [15].

У Сарненській міській громаді на базі Сарненського історико-етнографічного музею реалізовано масштабний проєкт створення етноцентру «Полісся», що поєднує класичну експозиційну практику з цифровими технологіями. Проєкт фінансується грантом Українського культурного фонду

співфінансується бюджетом громади, у межах робіт проведено ремонт приміщення, облаштовано залу для майстер-класів, встановлено ткацькі верстати, як діючі експонати та розроблено 3D-тур, що дає змогу дистанційного доступу до колекцій. Результатом польових робіт музею стала оцифровка понад двадцяти вишиванок колекції, виготовлення 3D-моделей експонатів підготовка мультимедійних матеріалів для освітніх програм, частина матеріалів передбачено зберігати у локальному архіві з контролем доступу. У Сарнах зафіксовано також залучення місцевої молоді до проведення майстер-класів та волонтерських програм, що підсилює внутрішній потенціал збереження традицій без зовнішньої експлуатації [43].

У низці волинських громад фестивальна практика стала механізмом збереження весільних та жнивварських обрядів. Голобська громада систематично проводить регіональні заходи, присвячені весільним традиціям, де поєднуються театралізовані реконструкції, майстер-класи з вишивки демонстрації традиційної кухні. Фестивалі виконують роль навчально-репетиційних майданчиків для молоді, як платформи для документування виконань та запису репертуару. Місцеві аматорські колективи (наприклад, з Копачівської ОТГ) беруть участь у подібних подіях, що дає можливість фіксації пісень та сценічних сценаріїв у звітах громад та мультимедійних архівах. Публічні джерела громади повідомляють про регулярні фестивалі та їхній позитивний соціальний резонанс підвищення відвідуваності, посилення локальної ідентичності та встановлення процедур гонорарів та погоджень з носіями [22].

Подільські громади демонструють модель, орієнтовану на ремісничі мережі та тематичні маршрути спадщини. Деражнянська міська територіальна громада документувала весільні традиції, підготувала ілюстрований каталог «Автентичні страви Поділля та Волині» та реалізувала фотопроекти й виставки побуту початку XX століття, офіційний документ громади містить звітні відомості про заходи, що включали майстер-класи, «круглі столи» й експозиції. Така практика поєднує польову фіксацію (фото,

інтерв'ю), науково-популярну продукцію (каталоги) та туристичні маршрути, що дозволяє використовувати обрядову спадщину, як ресурс локального розвитку. Звітні документи громад часто містять описані результати, каталог, фотоматеріали та план подальших дій інтеграції матеріалу в туристичні продукти [31]. Тобто майже унікальний матеріал, який, на жаль, не спрямовується до КЗ «Рівненський ОЦНТ» для подальшої його обробки і позиціонування у науковому просторі.

У Буковині діє мережа інституцій, орієнтованих на мультикультурну кооперацію. Чернівецький обласний краєзнавчий музей, Буковинський центр культури мистецтва університетські підрозділи регулярно проводять експедиції, виставки проєкти, спрямовані на документування, матеріального, та нематеріального аспекту регіональної спадщини. Публічні звіти центру культури та новини краєзнавчого музею фіксують цикли експедицій проєкту «Спадщина», пересувні виставки та експозиції архітектурних об'єктів, заходи, які включають перформативні вечори створення багатомовних каталогів. Результати польових фіксацій у Буковині охоплюють традиційну етнографічну документацію (записи пісень, інтерв'ю, фотографії побуту), серйозні музейні ініціативи з експозиції та створення комунікаційних просторів. Переможці регіональних культурних фондів, включно з планами експозиції створенням кімнат-музеїв, демонструють можливість перетворення архівних матеріалів на публічні програми, що мають наукову громадську цінність. Координація музеїв університетів, що забезпечує наукову експертизу польових результатів та підвищує якість обробки зібраних даних [48].

Отже, сучасні підходи до організації та управління соціокультурним середовищем в Україні демонструють поступовий перехід від стихійного збереження традицій до їх усвідомленої інтеграції в освітні, культурні та туристичні стратегії. Регіональні ініціативи доводять, що громади здатні відновлювати та переосмислювати обрядовість, поєднуючи автентичність з новітніми формами комунікації й управління, що свідчить про значний

потенціал святково-обрядових практик, як ресурсу для формування ідентичності та розвитку культурного простору.

Успішна реалізація підходів залежить від міжсекторальної взаємодії: співпраця місцевих органів влади, культурних інституцій, освітніх закладів і громадських ініціатив дозволяє поєднувати традиційні цінності з інноваційними формами їх презентації. Використання цифрових технологій, інтерактивних експозицій та медіа-комунікацій сприяє збереженню автентики, та активному залученню різних верств населення молоді, до культурного життя регіону. Соціокультурне середовище стає платформою для розвитку регіональної ідентичності, підтримки культурної спадщини та формування позитивного іміджу Полісся на національному та міжнародному рівнях.

3.2 PR-технології та інші форми популяризації культурної спадщини народознавчого спрямування в системі духовної практики регіону Полісся

Полісся вирізняється багатством духовних традицій, обрядів та сакральних об'єктів, що формують унікальну культурну спадщину регіону. Нематеріальні елементи спадщини, весняно-літні магічні дійства, старовинні ремесла, обрядові пісні, діалекти, вишивка та вироби народних майстрів, зберігають минуле народу й стають основою регіональної ідентичності. Водночас під впливом урбанізації, війни, депопуляції сіл і глобалізації багато традицій опинилися під загрозою забуття. З огляду на це все більшої ваги набувають сучасні PR-технології інформаційні кампанії, спрямовані на популяризацію поліської народознавчої спадщини у контексті духовної практики. У даному дослідженні проаналізовано методи і приклади промоції традицій Полісся, ініціативи музеїв та громад, традиційні цифрові інструменти, які допомагають зберігати репрезентувати духовну спадщину регіону [5]. Інноваційні підходи до управління нематеріальною культурною спадщиною передбачають комплексну взаємодію між державними органами,

науковими установами та громадськими ініціативами, виділяють напрями взаємодії: систематизація та цифровізація даних про культурні практики, створення методологій оцінки культурної цінності елементів спадщини, а також інтеграція цих ресурсів у освітні та туристичні програми, що дозволяє забезпечити збереження автентичності, та активне використання культурної спадщини як ресурсу регіонального розвитку. Серед ефективних механізмів підтримки спадщини автори виділяють розробку систем моніторингу та оцінки впливу заходів на її збереження, оцінка залученості громад, частоти відтворення традицій, економічного ефекту культурних подій та туристичної активності дозволяє коригувати стратегії збереження та популяризації, де підхід робить управління спадщиною прозорим і адаптивним до змін у соціокультурному середовищі [4].

Інноваційні вектори розвитку включають використання сучасних інформаційних технологій для популяризації культурних практик. Віртуальні музеї, онлайн-майстерні та мультимедійні платформи дозволяють залучати молодь і широку аудиторію, одночасно забезпечуючи відтворення традицій у нових форматах, що сприяє формуванню культурної свідомості та соціальної ідентичності, підвищує привабливість регіонів для туристів та підтримує економічну стабільність локальних громад [4].

Національна стрійова культура Полісся використовується, як атрибут ідентифікації регіону. Ірина Рачковська-Баковецька в національному костюмі Полісся наголошує на сакральному значенні народних одягу та символів [4]. Зображення і розповсюдження світлин носіїв традиційних строїв, один з способів популяризації самобутніх обрядів та вишивки регіону. На сучасному етапі етнокультурних інтенцій відзначається увага до демонстрації народних костюмів на етнографічних виставках, майстер-класах і фестивалях, також у соціальних мережах. Відомі вишиванки Полісся з традиційним геометричним орнаментом, колоритні головні убори (мегерки, хустки) прикраси з бурштину наносять на рекламні буклети, образ Полісся

унісекс-одягу (футболки із місцевою символікою) сприяє формуванню «бренда регіону» [4; 66].

Поліські духовні традиції тісно пов'язані з природним циклом і дохристиянською міфологією. До літніх обрядів належать свята Купайла Івана (запалювання вогнищ на ніч літнього сонцестояння, віночки на воді, купальські пісні, символічні пошуки «чаклунської квітки»), які відзначаються проводами зими і пророченням врожаю. Зимові святкування (Маланка, Різдво, Великдень) включають колядування, ритуальні страви та святкові вишиванки. Традиції проходять через барвисті народні аматорські гурти і музеї народної творчості Полісся. Сакральні об'єкти краю, давні хрести на могилах, святі джерела та каплиці при дорогах, де місцеві мешканці досі освячують воду чи ставлять свічки. Багатовікова шанобливість до природи виражається у пошанівку «святих роц», обрядових дерев та кам'яних жертовників, що згадуються у народних легендах. Усвідомлення цінності елементів національної спадщини підштовхує громади до створення офіційних «Мап культових місць», реконструкції обрядів і фольклорних інтерпретацій. Наприклад, за підтримки місцевої влади проводяться краєзнавчі експедиції з обстеження залишків язичницьких святилищ Полісся та підготовки публікацій на їхню тематику [6].

Поліські обряди нерозривно пов'язані з основними життєвими циклами народженням, шлюбом, похованням та мають виражену містичну символіку. Народні музичні інструменти (дудка, козобас, волинка-викрутка) та хореографія (хороводи, стрічки й кущі на П'яту) відтворюють архаїчні форми культового дійства. Реліктовий «зв'язок предків» проявляється в обряді свячення трав (травневе «Магденціє» у місцевому говорі), освяченні пасок і «рубатках» на Трійцю, виготовленні воскових весільних вінків (плетею часто зберігають іменинники над іконостасом). Багато з цих практик стали основою формальних номінацій нематеріальної спадщини. Власне, на першому Всеукраїнському форумі збереження культурної спадщини на Рівненщині у 2024 році «поліські родзинки» (мазик, серпанкове ткацтво,

геометричні вишивки, бортництво, «дудка-викрутка» тощо) було винесено на рівень національної уваги [40], що вже саме по собі є досягненням, адже стільки років ця спадщина мала лише локальний сегмент вивчення. Місцева влада наголосила, що без традицій немає культури і наші обряди є культурним «ДНК» регіону [40].

Збереження сакральних об'єктів здійснюється, як через офіційні механізми (державна реєстрація пам'яток, включення до місцевих туристичних маршрутів святинь), через громадські ініціативи. Наприклад, на Рівненщині 2023 року ініціативна група за участі етнологів фіксувала дерев'яні статуетки та дощечки з хрещатими символами, виявлені в межах поліських церков, поновила культ святих джерел: наприклад, фестиваль «Вогні Купала» у Нововолинську включає благословення свяченою водою місцевого озера [49]. Дії організовуються за підтримки міських рад та прес-служб, наприклад, інформація про етнофестиваль «Вогні Купала» на сайті міськради Нововолинська популяризувалася серед мешканців та засобів масової інформації [49].

В останні роки Полісся активно включається у загальноукраїнські програми підтримки нематеріальної спадщини. У Рівненській області було організовано форум, де представники ЮНЕСКО та Центру культурних досліджень обговорювали включення «поліських родзинок» до національного реєстру [33]. Прикладом є ініціатива Вараської громади: традиція приготування мацика (м'яса в очищеному шлунку зберігають підвішеним кілька місяців) внесена до обласного переліку спадщини та пропонується для Національного списку [32]. Місто Варка презентувало мацик на всеукраїнському фестивалі «Жива культура – живий світ» у Києві, підкреслюючи його як «автентичну страву Полісся» [32]. Розповсюдження інформації про такі ініціативи відбувається через офіційні сайти громад та національні ЗМІ, наприклад, Суспільне Рівне публікувало репортажі та сюжети про мацик та фестивалі Полісся [32] (див. Таблиця 3.2).

Таблиця 3.1.

PR-ініціативи з популяризації народознавчої спадщини Полісся

Назва проєкту/ініціативи	Місце реалізації	Форма спадщини	Формат популяризації	Використані PR-інструменти
Свято традицій і ментального відновлення	м. Житомир (Житомирська обл.)	автентичні традиції Андрушівщини (рушники, соломоплетіння, страва «крупка»)	культурне дійство/фестиваль	соціальні мережі (Facebook, Telegram), пресслужба ОДА
Фестиваль «Жива культура – живий світ»	Гришковецька громада (Житомирська обл.)	традиційна страва (білий борщ із Гришковецької громади)	фестиваль	Прес-служба Житомирської ОВА, офіційні повідомлення
Фестиваль «Білокриницький узвар»	с. Біла Криниця (Рівненська обл.)	традиційний напій «узвар» (рецепт із джерельної води, шипшини, меду)	фестиваль (благодійний)	місцева влада, соціальні мережі (Facebook)
Етноцентр «Полісся»	м. Сарни (Рівненська обл.)	етнографічні зразки Полісся (рушники, вишиванки, ткані вироби)	музейна експозиція (етноцентр)	грантовий проєкт УКФ, соціальні мережі, 3D-тур
Фестиваль «Культура єднає»	о. Світязь (Шацька громада, Волинська обл.)	українські звичаї та ремесла (обряди, народне мистецтво, кухня)	Етнофестиваль	ГО «Жіноча опора», соціальні мережі (Facebook)
Етнофестиваль «На гостини до Лесі»	с. Колодяжне (Ковельський район, Волинська обл.)	літературно-етнографічна спадщина (традиції та творчість Лесі Українки)	театралізований фестиваль	Прес-служба Волинської ОДА, ЗМІ
Дерунярський фестиваль «Деруни. Донати. Дрони»	м. Коростень (Житомирська обл.)	традиційна страва «деруни»	фестиваль-ярмарок	міська рада Коростеня, соціальні мережі (Facebook)

Джерело: сформовано самостійно автором на основі [10].

При формуванні PR-стратегій використовують рекомендації спеціалістів з туризму й маркетингу: науковці наголошують на потребі «покращувати рекламну стратегію, створювати туристичні бренди, інтерактивні карти та маршрути», а також залучати медіа увагу до проектів у регіоні [50]. У промоції спадщини важливими є брендування місцевих продуктів: за проектом Rivne Gastronomic Branding представлено «Рівненське Полісся», як туристичний напрямок з власними смаколиками та ремеслами. Масштабні фестивалі поліських обрядів, як-от «Вогні Купала» у Волинській області чи «Зелене Купало» у Рівному [50], супроводжуються інформаційним вкидом через прес-релізи, афіші та трансляції. На відкритті нового етноцентру «Полісся» в Сарнах міська рада, активізувала PR: офіційний сайт громади висвітлив подію, як «унікальний подарунок для України і світу», відзначаючи підтримку Українського культурного фонду [50]. Приклади демонструють, що використання офіційних каналів (сайти ОДА, ОТГ, пресслужби), а також партнерство з центральними медіа, ключові елементи інформаційних кампаній у регіоні. Серед традиційних, створення буклетів з картою «Поліського маршруту», проведення «Ночі музеїв» з безкоштовним входом, презентації проектів на місцевому телебаченні («Полісся-ТБ» у Сарнах), тематичні радіопередачі і навіть театралізовані дійства в селах. Так, у переддень відкриття етноцентру «Полісся» Сарненська рада провела флешмоб-похід місцевих майстрів і школярів з автентичними вінками та піснями, фото заходу поширювали регіональні сайти та телеграми. Розроблення віртуальних екскурсій і мультимедійних експозицій дозволяють залучати молодь та іноземців, наприклад, у Сарненському етноцентрі використовуються 3D-тури, які дають змогу «відвідати» музей Полісся онлайн з будь-якого куточка світу [21]. У різних музеях краю запроваджують аудіогіди поліським діалектом або на міжнародних мовах, інтерактивні інсталяції з доповненою реальністю (AR), мобільні додатки з розширеною інформацією про обряди і речі.

Соціальні мережі та інтернет як інструменти самопіару стають дедалі популярнішими серед локальних активістів та культурних центрів. Створюються сторінки-пабліки «Полісся Live», «Поліські витoki» на Facebook і Instagram, де публікують фото та відео з фестивалів, блог про гончарство чи вишиванку. Наприклад, ідея хештегу #PolissyaLikeTheUniverse підсилює цифрову репрезентацію регіону у добірці локалів Polissya показано «космічну» цінність культури [14]. Інформативні відеоролики з «YouTube» обмінюються на онлайн-форумах: так на каналі Рівненського академічного музично-драматичного театру поширено театралізовані етнодуми з поліського побуту, що популяризують діалект та звичаї. Створюються онлайн-курси та вебінари з народних ремесел (наприклад, майстер-клас з виготовлення поліського лялькового кукла чи весільного віночка), що поширюються через мережі «YouTube» і «Zoom» [42].

Одним із наймасштабніших проєктів став створений у 2024 р. у місті Сарни етноцентр «Полісся», новий музей народної культури. За сприяння УКФ та міськради занедбану будівлю перетворили на сучасний культурний хаб [43]. У центрі діють три тематичні зали: крім традиційних етнографічних експозицій, вони обладнані відео- та аудіо-інсталяціями з оцифрованими експонатами, що дозволяє «поринути в атмосферу традиційного життя Полісся за допомогою сучасних засобів» [43]. Інтерактивні зони для майстер-класів та лекцій залучають молодь тут проводять шабакування (ткацтво на верстаті), відтворення весільного обряду чи плетіння вінків. 3D-тур за етноцентром розробили для дистанційних відвідувачів: усіх охочих з світу тепер запрошують віртуально «прогулятися» з експозицією за автентичної музики Полісся [45].

PR-кампанія відкриття центру включала офіційні прес-релізи (офіційний сайт Сарненської ОТГ описав проєкт як «культурний хаб для всієї України та світу» [45]), репортажі телекомпаній («Рівне-1»), а також «нон-стоп» у соцмережах: сторінка музею в «Facebook» має тисячі підписників та регулярно анонсує події, фотогалереї, історії старовинних речей.

На громадському рівні локальні активісти використовують традиційні фольклорні колективи, як носії духовності, наприклад, народний ансамбль «Червоне намисто» з села Новий Корець регулярно бере участь у фестивалях з відтворенням давніх купальських ритуалів [1]. Під час фестивалю «Зелене Купало в літо упало» (Рівне, 2023), гурт показав обряд із божественними персонажами (богинєю Зеленню, Русалкою, Перуном тощо) [1], організатори фестивалю транслювали дійство в прямий ефір та поширили відео в YouTube, що дало змогу рівненчанам побачити свій генетичний спадок у сучасному форматі. Директор обласного Центру народної творчості Ірина Рачковська-Баковецька наголошувала, що такі заходи «дозволяють краще осмислити самих себе», оскільки «Купало – свято кохання і продовження роду» [1]. Слова стали лейтмотивом інформаційної кампанії про цінність та еротизм поліського фольклору говорили у телепередачах та репортажах, а символ Купала включили до туристичних буклетів регіону.

Найвища ланка самопіару, то звернення до міжнародних і національних структур, Рівненська область активно надсилає проекти до ЮНЕСКО, організовує конкурси з опису нематеріальної спадщини. Уживанню запеченого у шлунку м'яса «мацик» присвячено окремий кейс: громада Вараша виготовила професійний ролик про приготування страви, який представили на національному фестивалі фольклору. Місцева преса відзначила, що «традиційна для Полісся страва може стати спадщиною всієї України» [32], подібно, етнічне бортництво та геометрична вишивка Фольклорний центр включив у заявку на кандидатуру до ЮНЕСКО.

Промо-стратегії базуються на ідентифікації з регіоном, регіональна влада вважає, що мацик, серпанкове ткацтво чи борт є «культурною ідентифікацією Полісся» [33] та витрачає ресурси на їхнє документування та презентацію. Сучасні дигітальні ініціативи включають видання мережевих ресурсів і QR-контент, на Рівненщині у 2022 р. вийшла книга «#Polissya_as_the_Universe», у якій 30 предметів і звичаїв Полісся представлені у форматі доповненої реальності (QR-кодів) [1]. Книга містить

опис обряду «посадка куща» (шанування предків на Зелені свята), поліського бортництва, діалектів, різьблення, геометричної вишивки, килимарства та інші елементи, використання фото і візуалізації (див. ілюстрацію з видання) робить інформацію цікавою для молоді та туристів, на фото, обкладинка цього видання з традиційним покривалом Полісся та логотипом проєкту. Подібні ініціативи навчають охочих через мобільні додатки скануй код камери та отримуй аудіо або відеоогляд миттєво.

Отже, PR-технології та форми популяризації народознавчої спадщини Полісся демонструють комплексність підходу до духовної культури регіону. Співпраця місцевих органів влади, музеїв, ініціатив громади та медіа дозволяє поєднати традиційний та новітній досвід: експозиції музеїв стають інтерактивними (з 3D-турами та аудіогідами), інформаційні кампанії транслюються через теле- і інтернет-канали, а поліська обрядова символіка живе на фестивалях та в сучасному мистецтві.

Реальні приклади, етноцентр «Полісся» у Сарнах, фестивалі Купайла в Нововолинську чи Рівному, просування мацика як символу Полісся, доводять ефективність мультиканальної PR-стратегії, заходи укріплюють регіональну саморепрезентацію, повертають молодь до вивчення власних коренів і створюють позитивний імідж Полісся, як скарбу української культури. Залишається важливим лише продовжувати системно документувати спадщину та адаптувати її під сучасні комунікаційні можливості: тоді духовна практика Полісся і надалі житиме у свідомості громади й світу, формуючи унікальний культурний бренд регіону.

Висновки до розділу 3.

Сучасні підходи до організації та управління соціокультурним середовищем в Україні ґрунтуються на поступовому відході від стихійного, традиційного збереження звичаїв та обрядів та спрямовані на усвідомлене їх включення до освітньої, культурної та туристичної політики, що зумовлено глобалізаційними процесами, розширенням комунікаційних можливостей та

необхідністю формування позитивного іміджу регіонів у внутрішньому та міжнародному просторі. Регіональні ініціативи, які активно впроваджуються на Поліссі, є показовими прикладами ефективної інтеграції автентичної спадщини з новітніми формами управління та культурного менеджменту.

Особливої уваги заслуговує використання PR-технологій та цифрових комунікацій, завдяки яким святково-обрядові практики перестають існувати виключно у локальних межах і виходять на ширший загальнонаціональний та міжнародний рівень. Етноцентри, фестивалі, культурні проекти та музейні простори активно поєднують традиційну символіку з інтерактивними засобами подачі: 3D-турами, аудіогідами, медійними кампаніями. Комплексний підхід сприяє формуванню нового типу культурного досвіду, що поєднує пізнавальність, емоційність та залучення до автентичного середовища.

Важливим здобутком є зміна акцентів у взаємодії громади, місцевої влади та культурних інституцій. Якщо раніше збереження святково-обрядової практики здебільшого базувалося на діяльності ентузіастів чи вузького кола науковців, то сьогодні воно перетворюється на елемент стратегічного розвитку територій, що проявляється у створенні відповідних брендів регіону, туристичних маршрутів, креативних просторів, які, водночас, виконують завдання культурного відродження і забезпечують економічні перспективи.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз спеціальної літератури, практики організації різноманітних соціокультурних заходів дав можливість встановити наступне:

- Дослідження святково-обрядової практики українських регіонів, зокрема Полісся, дозволяє оцінити формування та функціонування культурних традицій у контексті історико-соціальних трансформацій.

- Отримані результати, на основі проведеного аналізу історіографічних, етнографічних і сучасних підходів, свідчать про багатовимірний характер святково-обрядової культури регіонів України.

- Можемо стверджувати, що календарні, родинні та трудові ритуали формувалися під впливом комплексного поєднання природно-географічних умов, соціально-економічних чинників, релігійних уявлень та локальних етнокультурних традицій.

- Календарний аспект обрядовості Полісся виявляє чітку структурність і комплексність. Святковий рік поділяється на чотири сезонні цикли зимовий, весняний, літній та осінній кожен з яких поєднує релігійні, трудові, сімейні та символічні практики. Зимові свята забезпечували стабілізацію соціальної взаємодії під час природно-кліматичних обмежень, весняні ритуали координували початок аграрних робіт і активізували громаду, літні цикли відзначалися обрядовими практиками пов'язаними з дозріванням врожаю, а осінні жнивварські свята, обжинки та релігійні дати, поєднували економічну активність із символічною подякою землі.

- Календарний комплекс демонструє високу інтеграцію людської діяльності, природного ритму та соціальних інституцій, створюючи єдину систему організації часу та колективної поведінки.

- Позакалендарні практики родильні, весільні та поховальні обряди, виявляють багатшаровість регіональної культури, підкреслюють соціальну взаємодію та відтворюють культурні моделі поведінки у критичних життєвих моментах чи ситуаціях.

- Порівняльний аналіз культурної діяльності Рівненського Полісся з Волинню, Поділлям та Буковиною показав наявність локальних відмінностей у техніках ритуалів, символіці та способах відтворення обрядового репертуару, що формує унікальну культурну ідентичність регіону. Польові фіксації та етнографічні дослідження засвідчили високу ступінь збереження традицій у конкретних громадах, але вказують на необхідність системного підходу до їх популяризації та охорони.

- Аналіз історичної динаміки обрядової практики Полісся виявив двоєдину природу трансформацій: стабілізаційну та адаптивну. Стабілізація забезпечувалася усталеними механізмами міжпоколінної передачі, включаючи усні репертуари, навчання ритуалів та матеріальні символи (рушники, короваї, вишивка).

- Адаптивність проявлялася в інтеграції нових технологій та інституційних форм: музейні експозиції, фестивальні реконструкції, цифрові архіви, освітні програми та правове визнання елементів нематеріальної спадщини. Особливої уваги заслуговують періоди інтенсивного трансформування під впливом радянської політики, коли репертуар частково сценізувався та музеєфікувався, сучасний етап, який характеризується активною локальною та національною підтримкою обрядових практик.

- Сучасні підходи до організації та управління соціокультурним середовищем демонструють перехід від стихійного збереження традицій до усвідомленої інтеграції обрядовості у сферу освіти, культури та туризму.

- Використання PR-технологій, цифрових медіа, інтерактивних експозицій, фестивальних платформ та міжсекторальної співпраці дозволяє поєднувати автентичність із сучасними формами комунікації та управління.

- Реальні приклади діяльності етноцентрів, культурних фестивалів та освітніх програм підтверджують ефективність стратегій у формуванні регіональної ідентичності, залученні молоді до вивчення традицій та створенні позитивного іміджу Полісся.

- Завдяки комплексному аналізу фахової літератури, польових матеріалів та сучасних практик управління соціокультурним середовищем встановлено, що святково-обрядова культура Полісся виконує функції носія колективної пам'яті, інструмента соціальної комунікації та механізму формування культурної ідентичності. Вона є об'єктом етнографічного та історико-культурного вивчення, та активним ресурсом для культурного менеджменту, туристичних ініціатив та освітніх проєктів.

- Системне документування та адаптація традицій до сучасних форматів забезпечує їх життєву актуалізацію та стійке функціонування у сучасному соціокультурному полі.

- Результати дослідження підтверджують, що святково-обрядова практика Полісся є унікальним регіональним феноменом, який поєднує локальну своєрідність з загальнонаціональною традицією.

- Календарна та позакалендарна обрядовість регіону демонструє високий ступінь внутрішньої організації, пластичність до змін, здатність до трансляції культурних смислів між поколіннями та інтеграції сучасних комунікаційних та управлінських технологій.

- Наукова репрезентація, музейно-освітні практики та цифрові інструменти створюють комплексну платформу для збереження, адаптації та популяризації спадщини, що забезпечує життєздатність та зміцнює культурну самобутність регіону.

- Полісся постає як багатовимірне, динамічне явище, що поєднує традиційну основу з адаптивними механізмами до сучасності.

- Комплексний підхід до вивчення та збереження культурної спадщини, що включає міждисциплінарний аналіз, музейні та освітні практики, цифрову трансляцію і міжсекторальну співпрацю, забезпечує формування сталого соціокультурного середовища та утвердження регіональної ідентичності як локального та національного ресурсу.

Тож виходячи з вищенаведеного аналізу, можна стверджувати, що Полісся постає унікальним культурним феноменом, здатним позиціонувати

Україну у просторі сучасної соціокультурної практики. І реформа місцевого самоврядування має стати важливим чинником зміни ситуації на краще у ставленні до народної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдєєнко Ю., Коломис М. «Зелене купало в літо упало»: як у Рівному вперше відбувся фестиваль народної творчості. *Суспільне. Рівне*. 07.07.2023. URL: <https://suspilne.media/rivne/244187-zelene-kupalo-v-lito-upalo-ak-u-rivnomu-vperse-vidbuvsja-festival-narodnoi-tvorcosti> (дата звернення: 28.03.2025).
2. Баранов О. Костенко О. Дубняк М. Головка О. Цифрова трансформація суспільства: правові аспекти та сучасні проблеми : монографія, 2-ге вид. Київ : Фенікс, 2024. 184 с. URL: <https://surl.li/rjwsax> (дата звернення: 28.09.2025).
3. Бортництво Полісся: архаїчна традиція у сучасному вимірі - український центр культурних досліджень. *Український центр культурних досліджень*. URL: <https://uccr.org.ua/news/bortnytstvo-polissia-arkhaichna-tradytsiia-u-suchasnomu-vymiri/> (дата звернення: 28.09.2025).
4. Гаврилюк А., Плещан Х., Антоненко В. Інноваційні вектори збереження, охорони та популяризації нематеріальної культурної спадщини українського народу. *Питання культурології*. 2023. № 41. С. 63–77. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.41.2023.276693> (дата звернення: 28.09.2025).
5. Гримашевич Г. Побут поліщука крізь призму діалектного тексту. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. Філологічні науки*. 2022. № 2 (97). С. 70–82. URL: [https://doi.org/10.35433/philology.2\(97\).2022.70-82](https://doi.org/10.35433/philology.2(97).2022.70-82) (дата звернення: 28.09.2025).
6. Гудзенко О. Самопізнання та духовні пошуки в контексті відродження української національної свідомості: історико-філософські дослідження в умовах цифровізації суспільства. *Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики*. 2024. С. 252–255. URL: <https://surl.li/abywih> (дата звернення: 28.09.2025).
7. Дмитренко А. Етнографічні дослідження Волині і Західного Полісся в другій половині XIX – першій третині XX століття: становлення

наукової методики. *Етнічна історія народів Європи*. 2005. № 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2005_20_5 (дата звернення: 28.09.2025).

8. Жуковський О., Печерський О. Відбудуємо після перемоги: як працюють пошкоджені музеї в Україні. *Сіль Media*. 10.04.2024. URL: <https://sil.media/p/vidbuduiemo-pislia-peremogi-iak-pratsiuiut-poshkodzheni-muzeyi-v-ukrayini-846308-1938> (дата звернення: 15.09.2025).

9. Залізник Л. Л. Моця О. П. Археологія дослідження : курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2005. 502 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001708> (дата звернення: 28.09.2025).

10. Іванисько С. Становище музеїв України в період російсько-української війни (за матеріалами медіа-ресурсів). *Vita Antiqua*. 2023. № 14. С. 94–108. URL: https://vitaantiqua.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/94-108_Ivanysko.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

11. Козек М. І. Великодні свята на буковинській гуцульщині: традиції та обряди. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2018. № 19. С. 32-40. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1915.19.2018.141352> (дата звернення: 16.09.2025)

12. Конобродська В. Поліський поховальний і поминальні обряди ; НАН України, Ін-т укр. мови, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, Центр етнолінгвістич. досліджень. Житомир: Полісся, 2007. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000023763>

13. Кузнецова Л. І. Музеї України в умовах російської збройної агресії. *Питання культурології*. 2023. № 42. С. 182–194. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293774> (дата звернення: 15.09.2025).

14. Лапінкоцька К. «Автентична страва Рівненського Полісся»: мацик можуть внести до переліку нематеріальної культурної спадщини. *Суспільне. Рівне*. 01.05.2024. URL: <https://suspilne.media/rivne/735457-avtenticna-strava-rivnenskogo-polissa-macik-mozut-vnesti-do-pereliku-nematerialnoi-kulturnoi-spadcini> (дата звернення: 28.03.2025).

15. Лепкий М., Левчук О. Гастрономічний туризм як інструмент брендингу регіонів України. *Innovations and Technologies in the Service Sphere*

and Food Industry. 2024. № 3 (13). С. 62–68. URL: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.3 \(13\).2024.10](https://doi.org/10.32782/2708-4949.3 (13).2024.10) (дата звернення: 28.09.2025).

16. Литовченко В. В. Бортництво Полісся: архаїчна традиція у сучасному вимірі. *Український центр культурних досліджень*. 13.01.2022. URL: <https://uccr.org.ua/news/bortnytstvo-polissia-arkhaichna-tradytsiia-u-suchasnomu-vumiri/> (дата звернення: 14.09.2025).

17. Локшук І. Традиційні текстильні практики Рівненського Полісся в контексті наукових досліджень. *Fine Art and Culture Studies*. 2024. № 4. С. 115–123. URL: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-16> (дата звернення: 17.09.2025); Лучинська Л. А., Виткалов С. В. Культурний потенціал Гуцульщини і форми його презентації у сучасних умовах. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 49. Рівне : РДГУ-ФОП «А.Р. Брегін», 2024. С. 604-610 [659 с.]; Богійчик С., Виткалов С. Соціокультурний потенціал Яворівщини в структурі сьогодення. *Актуальні питання культурології: альм. наук. т-ва «Афіна»*. Вип. 23. Рівне : ФОП «А.Р. Брегін», 2024. С. 58-65 [157 с.].

18. Нематеріальна культурна спадщина Рівненщини: традиція виготовлення мацика та обряд «водіння Куста». *Агенція сталого розвитку міста*. URL: <https://citydev.com.ua/uk/blog/nematerial-na-kul-turna-spadshina-rivnenshini-tradiciya-vigotovlennya-macika-ta-obryad-vodinnya-kusta> (дата звернення: 28.09.2025).

19. Несен І. Весільний ритуал середнього полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX–XX ст.). Головна - *Історичний факультет*. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/10-9.pdf> (дата звернення: 17.09.2025).

20. Никорак Я., Червінський А. Традиції та вірування горців як засіб збереження самоідентичності та етносу. *Вісник Прикарпат. нац. ун-у ім. В. Стефаника*. 2017. Т. 4. № 1. С. 79–86. URL: <https://doi.org/10.15330/jrpu.4.1.79-86> (дата звернення: 16.09.2025).

21. Новак В. У Сарнах на Рівненщині відкрили етноцентр «Полісся» з 3D-туром. *Суспільне. Рівне*. 02.11.2024. URL: <https://suspilne.media/rivne/870891-u>

sarnah-na-rivnensini-vidkrili-etnocentr-polissa-z-3d-turom (дата звернення: 28.03.2025).

22. Новини громади. Голобська громада, Волинська область, Ковельський район. Голобська громада - вітаємо на офіційному вебсайті. URL: https://golobska-gromada.gov.ua/news/?p=50&utm_source (дата звернення: 19.09.2025).

23. Бойчук О. Календарно-обрядовий фольклор як показник збереження ідентичності регіону та його культурної традиції (на матеріалах із теренів західного полісся. *Південний архів (філологічні науки)*. 2024. С. 18. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/101/127> (дата звернення: 28.09.2025).

24. Найдьонова О. О.. Українська спадщина: народні традиції, обряди та звичаї. Кропивницький : *Центральноукр. нац. техн. ун-т*, 2024. 29 с. URL: <https://surl.li/dnrgrp> (дата звернення: 28.09.2025).

25. Питання культурології. 2023. № 41. С. 63–77. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.41.2023.276693> (дата звернення: 28.09.2025).

26. Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Вип. 1: Київське Полісся / відп. ред. С. Павлюк. *Київське Полісся*. 1994 (опубл. Львів, 1997). URL: <https://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21All=%3C.%3EID%3Dukr0000015152%3C.%3E&S21CNR=20&S21FMT=fullweb&S21REF=2&S21STN=1> (дата звернення: 14.09.2025).

27. Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Вип. 2: Овручина (1995). Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1999. 376 с. (Колективна монографія; відп. ред. С. Павлюк). URL: <https://www.ovruch.info/polissya-ukrajiny-materialy-istoryko-etnohrafichnoho-doslidzhennya-vypusk-2-ovruchchyna/> (дата звернення: 14.09.2025).

28. Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Вип. 1: Київське Полісся. відп. ред. С. Павлюк. *Київське Полісся*. 1994 (опубл. Львів, 1997). URL: <https://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21All=%3C.%3EID%3Dukr0000015152%3C.%3E&S21CNR=20&S21FMT=fullweb&S21REF=2&S21STN=1>

3EID%3Dukr0000015152%3C.%3E&S21CNR=20&S21FMT=fullwebr&S21REF=2&S21STN=1 (дата звернення: 14.09.2025).

29. Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Вип. 3: Овруччина (1996). Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. 376 с. (Колективна монографія; відп. ред. С. Павлюк). URL: <https://www.ovruch.info/polissya-ukrajiny-materialy-istoryko-etnohrafichnoho-doslidzhennya-vypusk-2-ovruchchyna/> (дата звернення: 14.09.2025).

30. Поліський академічний ансамбль пісні і танцю «Льонок». Офіційний сайт Житомирської обласної філармонії ім. С. Ріхтера. 2025. URL: <https://filarmonia.zt.ua/poliskij-akademichnij-ansambl-pisni-i-tancyu-lonok-im-ivana-sloti/> (дата звернення: 14.09.2025).

31. Програми розвитку туризму Хмельницької області на 2021-2025 роки. Suche – Microsoft Bing. URL: <https://www.bing.com/ck/a?!&&p=8103> (дата звернення: 19.09.2025).

32. Рівненська обласна рада. Рівненський мацик хочуть внести до спадщини ЮНЕСКО (прес-реліз). 08.08.2022. URL: <https://ror.gov.ua/novyny/rivnenskii-macik-hochut-vnesti-do-spadshini-yunesko-1659952578> (дата звернення: 14.09.2025).

33. Родзинки Рівненського Полісся можуть стати культурною спадщиною ЮНЕСКО. Офіційний сайт Рівненської ОДА. 10.08.2022. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/poliska-vyshyvka-rivnenskyi-matsyk-stane-kulturnoiu-spadshchynoiu-iunesko> (дата звернення: 28.03.2025).

34. Романів М. Г. Зимова календарна обрядовість українців покуття у працях польських народознавців останньої третини XIX – початку XX ст. *Сторінки історії*. 2022. № 55. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.55.2022.269537> (дата звернення: 16.09.2025).

35. Руденко, Н. В. Особливості календарної обрядовості українців Полісся. Н. В. Руденко. *Історія в середніх і вищих навчальних закладах України*. 2005. № 5/6. С. 10-14. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/19589>.

36. Савчин Л. Танцювальні традиції українців у період літнього календарного циклу: етнокультурні рефлексії. *Питання культурології*. 2024. № 43. С. 40–48. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.43.2024.303028> (дата звернення: 16.09.2025).

37. Стахів А. Уперше з 2022: виставкою давньої зброї Арсенал у Львові відкрили для відвідувачів. *Еспресо.Захід*. 15.04.2025. URL: <https://zahid.espresso.tv/kultura-upershe-z-2022-go-vistavkoyu-davnoyi-zbroi-arsenal-u-lvovi-vidkrili-dlya-vidviduvachiv> (дата звернення: 15.09.2025).

38. Стішова Н. Традиційна звичасво-обрядова культура календарних свят осіннього циклу рівненського Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 2009. № 4/5. С. 67–74.

39. Стрешук В. До розуміння поняття «народності» у святковій культурі України. *Мистецтвознавчі зап.*, 2018. (33). С. 37-46. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=819589>

40. Традиційні родильні звичаї та обряди українського Полісся в другій половині XIX – початку XX століття. Х. Ткач. *Сіверянський літопис*. 2016. № 6. С. 193-196. Бібліогр.: 12 назв. укр. <https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/112946>.

41. Традиційні українські весільні строї: регіональні особливості. *ETHOXATA*. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/tradytsijni-ukrainski-vesilni-stroi-regionalni-osoblyvosti/?utm> (дата звернення: 17.09.2025).

42. У Нововолинську відбудеться етнофестиваль «Вогні Купала». *Волинські новини*. 17.06.2025. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-novovolynsku-vidbudetsia-etnofestyval-vohni-kupala/> (дата звернення: 28.03.2025).

43. У Сарнах відкрився новий етноцентр «Полісся». Головні новини Сарн та району. *Останні новини за сьогодні*. URL: https://sarny.rayon.in.ua/news/756694-u-sarnakh-vidkrivsyia-noviy-etnotsentr-polissya?utm_source (дата звернення: 19.09.2025).

44. У Харкові відкрився Музей природи, пошкоджений ударами РФ у 2022 році. *Укрінформ*, 22 травня 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

vidbudova/3995861-u-harkovi-vidkrivsa-muzej-prirodi-poskodzenij-udarami-rf-u-2022-roci.html (дата звернення: 15.09.2025).

45. Хархун В. Українські музеї після 24.02.22: сила і вразливість «культурного фронту». *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/115415> (дата звернення: 28.09.2025).

46. Хархун В. Українські музеї після 24.02.22: сила і вразливість «культурного фронту». *Збруч*. 18.05.2023. URL: <https://zbruc.eu/node/115415> (дата звернення: 15.09.2025).

47. Хронологія мовних подій в Україні: Павло Чубинський. Movahistory.org.ua. URL: https://movahistory.org.ua/index.php/Павло_Чубинський (дата звернення: 14.09.2025).

48. Чернівецька обласна державна адміністрація - Визначено проєкти-переможці Буковинського культурного фонду. Перелік. Головна | Чернівецька обласна військова адміністрація. URL: <https://bukoda.gov.ua/news/viznachenno-proyektiperemozhchibukovinskogokulturnogof> (дата звернення: 19.09.2025).

49. Шарапа М. В. Поліські повір'я та обряди, пов'язані з міфічними персонажами Зелених свят, та їх номінація. *Етнолінгвістичні студії*. 2007. № 1. С. 133–143. <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/15062>

50. Шевчук Л. М., Герасимчук О. Л., Васілієва Л. А. Аналіз географічних особливостей Житомирського Полісся, його природних ресурсів та потенціалу для розвитку туризму. *Географія та туризм*. 2023. № 18. С. 18–25. DOI: 10.17721/2308-135X.2023.73.18-25 (дата звернення: 28.03.2025).

51. Калакура Я. С. Рафальський О. О. Українська культура: цивілізаційний вимір : монографія. Київ : ІПіЕНД, 2015. 487 с. URL: <https://surl.lu/jxfegk> (дата звернення: 28.09.2025).

52. Boriak O. Traditional perception about soul on ukrainian polissia (based on field materials). *The Ethnology Notebooks*. 2021. Vol. 162, no. 6. URL: <https://doi.org/10.15407/nz2021.06.1335> (date of access: 28.09.2025).

53. Borysenko V., Borysenko M. Intangible cultural heritage of ukrainians (regional analysis of its manifestation). *Ukrainian geographical journal*. 2022. Vol. 2022, no. 2. P. 73–81. URL: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.073> (date of access: 28.09.2025).

54. Digital Mental Health Interventions for Depression, Anxiety, and Enhancement of Psychological Well-Being Among College Students: Systematic Review / E. G. Lattie et al. *Journal of Medical Internet Research*. 2019. Vol. 21, no. 7. P. e12869. URL: <https://doi.org/10.2196/12869> (date of access: 30.10.2024).

55. Gera V. UNESCO seeks to prevent trafficking of looted Ukrainian art. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-entertainment-politics-poland-7d9edd877bf085e618e799dc313b8d4b> (date of access: 27.09.2025).

56. Halaichuk V., Serhii T. Traditional calendar and mode of life customs and rituals of the eastern polissia (on field materials from ripky district of chernihiv region). *The Ethnology Notebooks*. 2019. Vol. 149, no. 5. P. 1305–1330. URL: <https://doi.org/10.15407/nz2019.05.130> (date of access: 28.09.2025).

57. Hordieiev v. Traditions and rituals as a source of dance art of polissya. *Humanities science current issues*. 2023. Vol. 1, no. 69. P. 117–123. Url: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-1-16> (date of access: 28.09.2025)

58. ICOM Deutschland. Цифрова базова каталогізація: 10 принципів (Ukrainian translation of «Digital Basic Cataloguing - 10 Principles»). 2024. URL: <https://icom-deutschland.de/publikationen>(date of access: 07.09.2025).

59. INTENT Press. The war boosts digitising everything quickly: how Odesa museums preserve cultural heritage. 28.07.2024. URL: <https://intent.press/en/publications/recovery/2024/the-war-boosts-digitising-everything-quickly-how-odesa-museums-preserve-cultural-heritage/> (date of access: 07.09.2025).

53. International Council of Museums (ICOM). ICOM-SAREC project for Ukraine successfully completed: support of Ukrainian museums. 17.07.2024. URL: <https://icom.museum/en/news/icom4ukraine-sarec-project-successfully-completed-support-of-ukrainian-museums/> (date of access: 07.09.2025).

61. Iudova-Romanova K. Inclusive Performing Arts within Ukrainian Cultural Foundation Work. *Bulletin of KNUKiM. Series in Arts*. 2021. No. 44. P. 142–149. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1176.44.2021.235404> (date of access: 19.09.2025).

62. Jo Y., Hong S. Three-Dimensional Digital Documentation of Cultural Heritage Site Based on the Convergence of Terrestrial Laser Scanning and Unmanned Aerial Vehicle Photogrammetry. *ISPRS International Journal of Geo-Information*. 2019. Vol. 8, no. 2. P. 53. URL: <https://doi.org/10.3390/ijgi8020053> (date of access: 08.09.2025).

63. Jolicoeur K. Saving Ukrainian Cultural Heritage Online and the Mission to Preserve Digital Cultural Heritage. *Museum & Society*. 2023. Vol. 21, No. 2. P. 58–64. URL: <https://doi.org/10.29311/mas.v21i2.4302> (date of access: 07.09.2025).

64. Kravchenko L., Mykhailenko O. Management of socio-cultural activities in the context of sustainable development of social capital of communities. *Ukrainian professional education*. 2024. No. 16. P. 9–16. URL: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314197> (date of access: 28.09.2025).

65. Measuring the creative economy. *Creative Economy Outlook 2022: Overview*. 2022. P. 58–67. URL: <https://doi.org/10.18356/9789210021418c007> (date of access: 19.09.2025).

66. Research on leisure time and cultural needs of urban youth in Ukraine | Cedoss. Cedoss. URL: https://cedoss.org.ua/en/researches/doslidzhennia-dozvillia-i-kulturnykh-potreb-miskoi-molodi-v-ukraini/?utm_source (date of access: 19.09.2025).

67. Shklyaiieva N. V., Nykoliuk T. V. Wedding and baptism ceremonies in the folk prose of western polissya and the western part of volyn. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, series Philology. Social Communications*. 2020. Vol. 31, no. 4. P. 186–191. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-5369/2020.4-1/34> (date of access: 28.09.2025).

68. sil.media. Від оцифрування музеїв до документування війни: як зберегти історію для майбутніх поколінь. Сіль Медіа. URL:

<https://sil.media/p/vid-zaczyfrovuvannya-muzeyiv-do-dokumen-26621> (дата звернення: 25.09.2025).

69. Sorochuk L. «Rushnyk-towel of national unity» as a cultural and consolidating factor of ukrainians. *Almanac of Ukrainian Studies*. 2018. No. 23. P. 148–150. URL: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2018.23.24> (date of access: 28.09.2025).

70. Tsypyshev S. Polissian beliefs related to bread: sacral semiotic aspect. *The Ethnology Notebooks*. 2019. Vol. 146, no. 2. P. 319–327. URL: <https://doi.org/10.15407/nz2019.02.319> (date of access: 28.09.2025).

71. Розвідки С. Виткалова, в яких акцентується увага на Західно-Поліському сегменті, на матеріал яких спиралася авторка: Виткалов С.В. Культурно-мистецький розвиток Волині: історичний ракурс та порівняльна характеристика. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 21, у 2-х тт. Т. 2. Рівне: РДГУ, 2015. С. 130-135. Виткалов С. В., Корольчук О. Л. Фестивальна регіональна практика в проблемному ціннісному аспекті сучасної культурної ситуації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 21, у 2-х тт. Т. 1. Рівне : РДГУ, 2015. С. 113-118. Виткалов С. В. Культурна творчість у Західному Поліссі 50-70-х років XX століття: спроба реконструкції основних форм. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 29 (культурологія). Рівне: РДГУ, 2018. С. 38-55.; Виткалов С. В., Виткалов В. Г. Галузь культури в умовах експерименту: теоретичні нотатки до регіональної трансформації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 41 (серія «культурологія»). Рівне: РДГУ, 2022. С.36-42 [83 с.]. Виткалов С. В. Вища гуманітарна освіта в просторі регіональних культурних практик: історико-прикладний вимір: монографія / за ред. проф. С. В.Виткалова. Publishing House of RSEC, Poznań, Poland Рівне : ФОП «Брегін А.Р.», 2024. 887 с. (розділ «періодична преса») та ін.